

SAMLAREN

TIDSKRIFT
FÖR
SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 10

1929

UPPSALA 1930

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1930
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

SNOILSKYS POLITISKA UNGDOMSLYRIK.

SKALDEN OCH TIDSMILJÖN.

AV

HENRY OLSSON.

Om man väntat, att Snoilskys bekanta förtegenhet med sin personlighets innersta skulle ställa forskningen inför oöverkomliga svårigheter, då det gäller att klargöra hans stämningar under den sociala diktperioden 1882—87, har detta visat sig vara onödiga farhågor. Tvärtom röjer det föreliggande brevmaterialet, att han med en förvånansvärd klarsynthet och öppenhet fixerat lägets innebörd. Till det starkast framträdande hör därvid ungdomsidealens alltjämt fortlevande makt över hans sinne, något som här inledningsvis må beröras. För att alltså börja med själva 80-talskonflikten kan dess grundläggande problem sägas ligga inneslutet redan i den första klart utpräglade programdikten *I porslinsfabriken* (juli 1882): »O, den som kunde skänka dikten så / Den enkla form, som tusenden förstå!» Snoilsky vill forma sin dikt till ett organ för sin tid och sitt folk, han vill tala till de vida kretsarna, ett språk som tusenden förstå. Tragiken ligger däri, att han aldrig fann denna form. Till en tid har han levat i hoppet, slagit sig till ro med förvisningen, att det i dikten liksom i varje högre strävan icke så mycket gäller att finna som att söka, och glatt sig åt att hans stora diktsamling av 1883 — tvärt emot hans farhågor — dock hade gått ut i en upplaga av »tusenden»; bifallet från vännerna har kommit honom att känna sig som en stridande kämpe, som dock medelbart deltagit i arbetet att tjäna, hjälpa och höja de sämre lottade i samhället. Hur föga han i sin strävan lyckats komma över premisserna, kan man dock slående visa genom att jämföra ett par uttalanden från periodens början och dess slut. »Den andefattiga naturalismen föraktar jag — de inlärdas fraserne med 'Hellas

och Rom' till utgångspunkt älskar jag ej heller. Målet vet jag, men vägen, huru finna den?», skriver han till Wikblad 19 nov. 1882.¹ Man jämföre därmed vad han säger till Retzius 4 nov. 1887: »Jag ser den rätta vägen, men kan ej helt slå in därpå».

Formproblemet var för Snoilsky olösligt, helt enkelt därför att han kämpade med sin egen naturs begränsning.² »Jag känner min huvudbrist — den att ej från ungdomen hava levat *folkets* liv — bildning och uppfostran i ensidig klassisk riktning hava gjort mig liksom det ojämförligt stora flertalet av våra litteratörer mindre ägnad att tala till de djupare folklagren ett språk de förstå», hade han redan 10 mars 1883 skrivit till Lagerberg. Och i det anförda Retziusbrevet står han ännu och stampar på samma punkt: »Stil, språk, tonart, form, innehåll, allt måste reformeras för att dikten skall bliva ett nytt käril till nya tankar. Endast den som är född och uppdragen i vår jäsande övergångstid, kan fullkomligt frigöra sig från den gamla surdegen». Ett ögonblick hade han sett hoppfullare på problemets lösning, skrivit *Folkets sångmö* på hösten 1884 och planerat en samling nutidstavlor av svenskt folkliv och svenskt natursceneri, trots att lyrikens rätta uppgift vore den gamla melodiska visan med dess omedelbara känslouttryck. Men hans hemlandsbesök sommaren 1885 övertygade honom om att hans sociala diktning ingenting betytt för de vida kretsarna, att den icke sutte inne med förutsättningarna att kunna påverka opinionen. Och år 1888 förklarade en av den nya generationens talesmän, Ola Hansson, i en artikel i den radikala tidskriften *Framåt* (s. 50), att Snoilskys stora insats vore hans italienska diktning, under det hans senare demokratiska poesi hade en alltför matt klang och i hela sitt känsloliv stode på ett annat plan än nutidsungdomen, som lämnat bakom sig det abstrakta för det faktiska. Vad Snoilsky från början fruktat hade inträffat: han hade degraderats till en överliggare vid idealismens högskola. Tidsvindarna hade börjat blåsa i sådan riktning, att även skalden själv måste inse, att han icke längre kunde bli organ för sin tid och sitt folk, att hans sociala mission var förfelad.

Jag har ansett mig kunna börja denna undersökning av Snoil-

¹ *Carl Snoilsky och hans vänner. Ur skaldens brevväxling.* I—II, Sthlm 1917—18. De följande breven äro, då ej annat anges, hämtade ur denna samling och återgivna med dess stavning. Dikterna äro i allmänhet citerade ur originalupplagorna, eljest ur *S. D.* eller *Eko*, Uppsala 1928.

² Jfr Böök, *Snoilskys sociala diktning* i *Svenska studier i litteraturvetenskap*, Sthlm 1913 (omtryckt i *Från åttiotalet*, Sthlm 1926).

skys politiska ungdomslyrik med att ställa ämnet i relation till hans sociala 80-talskamp, något som åt den tidigare utvecklingen ger en skarpare relief. Hur långt hade man icke under årens lopp kommit från 1863, då man i ungdomlig hänförelse drömde om Polens befrielse genom lie och svärd, säger han själv i ett 80-talsbrev; det var ej på det sättet det skulle ske utan genom det rastlösa inre kriget mot stillaståendets krafter i alla land. Inspirerad av en kristen liberal framstegstro hoppas han på en försoning och utjämning mellan klasserna, som skall möjliggöra en reformering av samlevnad och samhällstillstånd. Det var en illusion. Utvecklingen gick tvärtom i riktning mot allt bittrare och skoningslösare strider. Förgäves frammanar han sin ungdoms hela optimistiska tro på det godas seger; trots ständiga återfall måste dock tiden obevekligt gå framåt. »Den som minns i vilken triumfatorisk stämning våra liberala och reformvänner levde i början på 1860-talet, innan 1864 och 1870 slagit kallt vatten på de utsvävande förhoppningarna, ser dock lugnt framtiden an, även om reaktionen vore 10 gånger så stark», skriver han så sent som 1 sept. 1887 till fru Edgren. Ständigt bryter dock missmodet igenom: »ofta är den utanför händelserna stående färdig att uppgiva hoppet om frihetens och förnuftets slutliga seger, ju mindre utsikterna äro för en själv att få uppleva sådana dagar av ljus och triumf som t. ex. 1789, då det såg ut, liksom ville en evig rättvisa på en gång göra upp slutlikvid med seklers hopade orättfärdighet, dumhet och förtryck», heter det i brev till Brandes 5 maj 1885. Man kan säga, att Snoilsky erbjuder det rörande skådespelet av en man, som bibehållit sin ungdoms radikala entusiasm men förgäves söker att därur härleda en positiv ståndpunkt i Bismarckstidens hårda realiteter med dess fräna makt- och klasskampstrider. Hans brev från decenniets slut präglas av en allt djupare pessimism. Utvecklingen vore bestämd att vridas tillbaka kanske för århundraden, och vad skulle en sådan tid med poesi. »Jag för min del har, sorgligt att säga, förlorat all tro på den sociala frågans fredliga och billiga lösning och emotser med resignation vad som komma skall», skriver han till Retzius 15 febr. 1889.

Som alltså synes, lyckades Snoilsky aldrig timra upp en åskådning, som avgörande svarade mot tidsatmosfärens förändring sedan 60-talet. Mot 80-talets krav på den verklighetsorädda förtrogenheten med samhällets nöd kunde Snoilsky endast ställa sin principiella radikalism och sin välmening. Hur betecknande är det icke,

att han gång på gång vemodigt eller hoppfullt framkallar minnena från ungdomstiden, då han verkligen varit sin tids språkrör. »Jag tror, att dessa mina äldre dikter voro ett någorlunda adekvat uttryck för de känslor och idéströmningar, som beherrskade 1860-talets studentgeneration», skriver han i ett brev till Warburg 29 mars 1885. I motsats till känslodityramberna från 1860, den optimistiska och litet övermodiga frihetsentusiasmen i hans 60-talsdikter, stode nu 80-talets ständiga problemdebatt. Den förra hade haft *sin* tid, och den senare hade lika väl rättighet att kräva *sin* plats och *sin* form; han hade därför också varit i frestelse att övergå till prosan.

Men snart känner jag åter, att versen, rytmen, melodien en gång för alla fått mig under sitt välde — jag blir dem aldrig kvitt, tonerna från min ungdomsdag. Jag får väl därför finna mig i att en vacker dag heta föråldrad, men det är en tröst att en gång åtminstone hafva varit uttryck för en viss tid, låt vara för en studentgeneration. Att den gamle, lätt uppflammande studenten ännu sitter kvar hos mig, blygs jag för resten icke för.¹

Om sin tyskutmanande krigsdikt från 1864 *Champagnevinet*, som 1885 avtrycktes av Schöldström, har Snoilsky gjort ett liknande uttalande. Det framgår av flera brev från denna tid, att skalden icke alldeles kunnat undandraga sig respekten för det bismarckska järn- och blodsregementet, som dock gjort tyskarna till en aktad nation. Vid avtryckningen av den gamla dikten är han därför angelägen, att de hånfulla Michel-allusionerna skola utgå. »Det är med vemodigt löje», skriver han, »man erinrar sig sådana utgjutelser från 1864, då man ännu trodde, att entusiasm och en god sak betydde något mot materiell öfvermakt. Det värsta är, att jag, trots alla erfarenheter, ändock icke blifvit till fullo botad från en viss ungdomlighet i tänkesättet, endast litet försiktigare» (Warburg, a. a. s. 104).

I ungdomsidealitetens lätt uppflammande valborgseld har Snoilsky sålunda ännu under sitt sociala diktskede haft sitt patos. Det är därför helt naturligt, att han från början varit beredd på den dag, då en den avancerade tidens man som Ola Hansson skulle ge honom orlovssedel som en förlegad trubadur, vars insats hade förevarit den tid, då hans Italiadikter väckt »genklang hos yngre släkten, därför

¹ K. WARBURG, *Carl Snoilsky, Hans lefnad och skaldskap*, Sthlm 1905, s. 348 f. Jfr brev till RETZIUS 4 mars 1885 och till TOPELIUS 8 febr. 1889 (det senare meddel. av G. CASTRÉN, *Ord o. Bild* 1929, s. 613).

att det är en ny tids lif och en sjelfständig personlighet, som är lefvande i dem». Snoilsky har f. ö. själv sagt det i den inspirerade och vackra dikten *Valborgs-eld* juli 1883 med dess minne av ungdomståget uppför Carolinabacken på valborgsmässoaftonen:

En främling för detta slägte,
En yngling i dar som flytt,
Han ser dock att isar brista
Och eldar tändas på nytt.

Så ofta som uppför backen
Ånyo det böljar hvitt,
Han känner att Valborgs-elden
Den varder han aldrig qvitt.

Snoilsky måste vara med i den nya rörelsen, därför att hans rättfärdighetskänsla anvisar honom den vägen — så ungefär knyter dikten bandet mellan »idag» och »igår», mellan studenttidens politiska frihetsentusiasm och mandomsårens längtan efter en social omgestaltning. Det är liberalismens eviga ungdoms- och framstegstro, som skalden sålunda hyllar. Ur minnet av hans egen stormgång efter höjt standar växer det fram en hymn till idealitetens dårskap, som aldrig kan dö ut och som trots allt skall föra mänsklighetens sak till seger. Jag citerar följande apostrofering av elden och sången:

De äro den röda tråden,
Af purpur en hemlig flod,
Idéernas segelbara
Kungsådra i ungdomsblod.

De drifva sjudande yngling
Till villande törnestråt
Att fånga ett moln, som kloka
Blott skaka hufvudet åt.

Det är symboliken i den tidigare dikten *Syrsan*, skriven kort före den sociala perioden i juli 1881, som här har upptagits. I båda dikterna är det identiskt samma kontrast mellan idealitetens söner, som gå upp i sång och lågor, och tidens kloka barn, som föredra att bärga gyllne ax på nyttans åker. Om ungdomseldens

utkorade och martyrer, som glömma att skaffa sig ära och gull, har Snoilsky städse med förkärlek diktat.¹

Samma utgångspunkt i 1848 års idéer med därav härflytande svårighet att finna sig till rätta med 1880-talets har också Viktor Rydberg, som otvivelaktigt är den samtida, Snoilsky i sin sociala orientering kommer närmast — låt vara med betydande olikheter i ställningen till tiden. De anförda dikterna, som teckna själva den inneboende idealitetssträvan i Snoilskys kamp, markera också tydligt, att han i likhet med Rydberg för »den ideala demokratiens och humanitetens talan mot den själfrättfärdiga egoismen» enligt dennes kända brev till Borchsenius. Själva ha de båda diktarna icke tvekat om överensstämmelsen i sina sociala strävanden, och det är med vördnad, beundran och rörelse de omnämna varandras livsverk. Snoilsky säger sig sålunda utan tvekan sluta upp kring den rydbergska centralpunkten »av ljus och humanitet» och tillgriper språkets skönaste ord, »pro libertate», då han vill karakterisera vännens diktning. Rydberg i sin tur försäkrar, att han icke i ord kan uttrycka, vad han känner för Snoilsky och dennes sociala diktning, och uttalar förhoppningen om »en kommande morgon för allt, som är vackert i våra drömmar om en framtid». Vid den sociala krisens början var det med särskild otålighet Snoilsky avvaktade Rydbergs diktsamling; *Prometeus och Ahasverus* och andra kända stycken säger han sig oupphörligt omläsa. I enlighet med Prometeusdiktens anda är det, som Snoilsky ställer en god sak mot materiell övermakt och drar i härnad för de förtryckta i samhället; jag nämner särskilt den sammanfattning han ger av sitt program i brev till Lagerberg 29 okt. 1883: »bort med den poesi, som blott vill vara till för sin egen skull, men högt på skölden den, som ej försmår att leva sin tids liv, som framförallt har ett ord för de svaga, de vanlottade i denna värld, vilken *icke* är den bästa, hur behaglig den än kan förefalla för mången».

Det är i åtskilliga av Snoilskys sociala dikter man igenkänner Dexippos- och Snöfridsidealen från Rydberg, stridsmannen för »den västerländska åskådningens, utvecklingens, frihetens sak», som slungade sitt spjut mot de fientliga lederna. Först och främst i den

¹ I diktsamlingen 1883 placerades *Valborgs-eld* sist — säkerligen för att markera åskådningens enhetlighet i hela hans diktning och den genomgående optimismen i den nya samlingen. Jag tillägger, att Snoilskys främlingskap i en ny skeptisk tid också kommit till uttryck i slutstrofen av dikten *Gothik* (maj 1882):

Dårskap! Så menar tiden,
Färdig att allt bele;

Eljest det kallats fordom
Lefva för en idé.

tidigaste programdikten *Michel Angelo*, som ju inspirerats av ett ställe i *Romerska dagar*, där Rydberg låtit den meliska Afrodite symbolisera fosterlandskärleken, med framräckt sköld påminnande om fädernas frihetsbragd, »en vård af hellenisk frihetskärlek, parad med helleniskt skönhetsinne». Jag påpekar särskilt, att man här har uppslaget till framställningen av själva Davidsstatyn och av konstens »heliga medborgarplikt». Då Snoilsky sedan skriver *Afrodite och sliparen* och hoppfullt föreställer sig skönhetsgudinnan i en varmt mänsklig position, fullgörande samma heliga medborgarplikt i det hon torkar svetten ur sliparens panna, är det troligen Rydbergs impuls, som ännu återverkar. I *Savonarola* har han möjligen tagit intryck av Nerokarakteristiken i samma verk. Och i *Gossarne leka soldat* låter han, som Bök säger (s. 185), Rydberg livslevande gå igen som de ungas lärare. Man märker inflytandet bl. a. därpå, att Snoilsky tydligare poängterar den andliga vingklippheten hos de betryckta; det är »det förskönande och ideala», diktens värld och konstens helgedom, som han vill öppna för dem. Delvis är dikten också direkt inspirerad av Prometheus och Ahasverus, jag citerar exempelvis denna skildring av fattigskolans barn:

Ur en gränd, der solen aldrig skiner,
Blott till släp och slit de dragas fram.
Bland fabriken bullrande maskiner
Glädjens ört står grå af stenkolsdam.

Stackars små! Då grändens rännsten hväser,
Qvickna mörkrets hemska ormar vid,
Ettertungad Difteritis hväser
Hest mot fattigdomens Heraklid.

Det är Ahasverus' skildring av stadens källarhål och mörka gränder, omgivna av en ständig rökkupol, där trälaskarans bleka barn växa till en skörd för dödens lia;¹ i båda dikterna finnes också som kontrast Prometheusbilderna av den lyckligt tvångfria gossens Maratonlek. Detta endast som några antydningar — vilka i annat sammanhang skola kompletteras — om hur de båda skalderna i en självisk och skeptisk tid känt sig som stridsmän för samma frisin-

¹ Som en bidragande inspirationsfaktor både i RYDBERGS och SNOILSKYS samhällsdiktning skulle jag vilja peka på IBSENS hemska Ragnaröksskildring av socialt elände i femte akten av *Brand*, handlande om det förkrympta trälsläkte, som lever i de fuktdrypande gruvgångarna, och börjande sålunda:

Brittens kvalme stenkulsky
sænker sort sig over landet,

smudser alt det friske grønne,
kvæler alle spirer skønne etc.

nade broderlighetsidéer och därvid påverkat varandra. Genom anknytningen till Rydberg har Snoilsky däremot icke — vilket här är det väsentliga — funnit någon brygga över från 60-tal till 80-tal.

* * *

Förmodligen är det Snoilskys egen skarpa 80-talskritik av esteticismen, som givit den slutliga bekräftelsen åt den samtida och senare opinion, som med sådan påfallande styrka betonat hans ursprungliga Alcibiadesnatur, hans ungdoms sorglösa njutningskult. Med utgångspunkt från *Poesiens vandring* kan man ju skissera en motsats mellan ungdomstidens lyckliga och bekymmerslösa lek, ett evigt gästbud kring nöjets springbrunn, och mandomsårens oro, medlidande och ångest inför samhällets underjordiska nöd. Det är därvid emellertid att märka, att Snoilskys gensaga mot esteticismen, som från början synes ha vänt sig mot den själviska överklassvärld, varmed han 1879 brutit, så småningom riktar sin udd mot skönheten själv, vilken betraktas som ett »hån mot allt det verkliga elände, som möter vid varje steg i livet». Om han därvid än i första rummet med sin kritik drabbar Italiadiktningens fontänspel »i lust och solljus och tillförsikt», så uteslutes å andra sidan icke heller uppgörelsedikten *Poesiens vandring* själv. Har man för övrigt icke — då man funnit diktarens senare utveckling tillräckligt motiverad av *yttre* förhållanden, främst tidsidéernas oro — överskattat den ombildande förmåga, som därifrån kan ha utgått? Ty om Snoilsky först under 80-talet råkat in i konflikten mellan tidens idéer och sin egen aristokratisk-artistiska natur, förslår detta dock icke som förklaring till att en förutvarande Alcibiades blir samvetsförvecklingarnas diktare par préférence. Någon jämförelse i motsatt riktning, som i hans tidigare poesi sökt spåra orosdraget i hans natur och där velat återfinna hans starka känsla för medborgarplikten, har hittills icke företagits. Följden har också blivit, att det uppstått en gapande klyfta mellan de italienska bildernas Snoilsky och de sociala dikternas Snoilsky. Mellan skaldens epikureiska lättingstillvaro i Södern och hans sociala ångest under Dresdentiden har man icke funnit någon övergång eller förlikning.

Böök har i sin utomordentligt skarpsinniga tolkning av Snoilskys poetiska symbolik, som är banbrytande för all vidare forskning

i ämnet, i en verkningsfull kontrast belyst hans utveckling och den roll de altruistiskt sociala intressena spelat därför (a. a. s. 226 f.). Som symbol för skaldens ungdomsdiktning uppställs därvid den av ögonblickets doft och prakt kringsvävade kvinnogestalten i dikten *Kreolskan*; som inkarnation av hans sociala diktning åter fattas den av skälvande oro uppfyllda kvinnogestalten i *Poesiens vandring*. Den förra dikten, som ursprungligen publicerades bland de nio signaturerna 1863, har i första diktsamlingen återgivits i en betydligt förkortad form, som jag för tydlighetens skull i sin helhet citerar.

Att gunga i mattan, som sväfvar bland
 Platanerna,
 Och suga till svalka mot törstens brand
 Bananerna,
 Och slippa att tänka på stort och smått,
 Med riktad blick
 På hafvet, som drömmer, oändligt blått,
 Kring Martinique;

Att sakta bli vaggad vid hvarje fläkt
 I blomsterdoft
 Och ha blott ringa bekymmer för dragt
 I luftigt loft,
 Men låta, när dagen är alltför varm,
 Från hinder fri,
 Lustvandra omkring på min nakna barm
 Min kolibri;

Och sist, af tillvarelsens möda matt,
 Till sängs bli bragt,
 Att blunda och domna en tropisk natt
 Vid stjerneprakt —
 Det är nu det enda jag kan och vill,
 Min lefnads rön!
 Jag hinner ej annat än vara till
 Och vara skön!

Det är onekligen en hängmattans barcarole av mycken verkan! En nordbos dröm om livsnjutningens Schlaraffenland under varmare luftstreck, vars naiva exotik för nutiden bl. a. understrykes genom vår intimare kännedom om bananens avnjutande. Dikten skickades till Julie Winther i slutet av september 1863 och är säkerligen skriven kort förut under Snoilskys mest pressande tentamensläsning för kansliexamen, som hos honom framkallade en förskräcklig livs-

leda. Vill man söka det luftiga och soliga poemets närmaste inspirationsunderlag, torde det således återfinnas i följande rader till Christian Winther 3 sept. 1863: »När jag tänker på min födelsedag, som inträffar nu snart; när jag tänker, att jag då skall sitta i min trånga kammare i Upsala, ensam, utan sol, med utsigt öfver en fik af himmelen, två tum hög öfver ett gammalt plank, — vore jag färdig att sätta mig ned att gråta på mina fyllda 22 år — men Examen skall tagas, och sådana reflexioner äro till hinders bara».¹ Och vill man i en mera vittgående formel ange arten av hans pessimism, kan upprinnelsen sökas i den slitning mellan poesi och plikt, som Christian Winther sammanfattat i ett svarsbrev till Snoilsky 19 sept. s. å.: »De fortvivler, siger De, om Poesien. De frygter for, at et Arbeide, der i længere Tid tager Deres Tid og Kræfter i Beslag, skal sætte Dem tilbage, svække Deres Begeistring eller deslige», vartill den äldre skaldebrodern för sin del replikerar: »vær uden Frygt» och utropar: »per aspera ad astra!» Som analysens resultat skulle alltså kvarstå, att Kreolskan uttrycker den trötta verklighetsflykt, som Snoilsky under studenttiden icke sällan hemföll åt och som kom honom att med intensiv glädje drömma om det åtråvärda i att »slippa att tänka på stort och smått».

Det är emellertid att märka, att Snoilsky själv varit medveten om faran i en sådan självupptagen isolering, som hotade att avlägsna honom från verklighetens krav. Om han också stundom känt frestelsen att dyrka den slumrande skönhet, som vore fullkomlig och sitt eget ändamål, har hans livsideal dock varit ett annat, har hans högre strävan först och främst varit att manligt leva för ett mål, att deltaga i livets omsorger och gripa in i kampen för tidsidéerna. Ett uttryck härför är den vackra religiösa dikten *Sommarregn*, skriven samma år 1863 och publicerad i samma signaturkalender som Kreolskan. Jag citerar några strofer:

Jag vill ut i skogens fred
 Bland de mörka granar;
 Der i bön jag sjunker ned,
 Der jag *Honom* anar,
 Den Oändlige, hvars makt
 Talar i regnbågens prakt
 Och i åskans dunder.

¹ JULIUS CLAUSEN, *Breve fra Carl Snoilsky til Chr. Winther, Ord och Bild* 1917, s. 579. Dessa brev äro ej omtryckta i breveditionen.

Hellre än på orgelns dån
 Lyss Han på en hviskad bön
 I de gröna lunder:

Herre, jag är svag och arm,
 Bräckt min ungdomsstyrka.
 Låga tankar i min barm
 Byggt en oren kyrka.
 Stärk min nötta kraft som stål!
 Låt mig lefva för ett mål!
 Herre, res mig, höj mig!
 Gör mig till en man bland män;
 Men är jag ej ödmjuk än,
 Böj mig, Herre, böj mig!

Ur den boja, sjelf jag smidt,
 Kan blott Du mig frälsa.
 Gör mitt sinne åter fritt,
 Skänk mig själens helsa!
 Friskhet gif i lif och sång,
 Att jag lika tål en gång
 Högsta lust och smärta!
 Må jag utan egen blygd
 Skåda renhet, tro och dygd
 I en broders hjerta!

Här finner man ett annat »kan och vill» än i Kreolskan. Som ytterligare exempel på stämningsskalan i denna Snoilskys första mogna diktning nämner jag poemet *Magdalena*, ingående i samma dikthäfte. I direkt kontrast till den sköna lättjefulla kreolskan, som vilande på mjuka kuddar låter »en gudomligt formad fot» halka in i sammetstoffeln, målas här den arma Magdalena, som reser sig på ömma sålor, i förtvivlan flyr till skogens klyftor och där knäfaller på den våta ljungen. Jag citerar ett par strofer, som torde jämföras med Sommarregn:

Gå till furuskogens gömma,
 Der de djupa skuggor falla,
 Der de klara bäckar strömma,
 Och der foglaröster kalla!
 Medan fjerran klockljud gå
 Upp till honom i det blå,
 Ångerfull för hjertat slå dig:
 »Herre, var mig nådig, nådig!»

Arma, arma Magdalena,
 Knäfall på den våta ljungen!
 Gråt, ty tårar sorgen lena
 Mer än psalm, i kyrkan sjungen.
 Dina suckars brutna ljud
 Förr än psalmen nå till Gud:
 Arma, arma Magdalena,
 Tro ej, att du är allena!

Parallellen synes mig bestyrka, att också denna dikt är av subjektiv art, en antydning om att Snoilsky under ungdomstiden ofta stått lika nära den syndakänsla han biktat i Magdalena som det indolenta njutningslivet i Kreolskan. Magdalenamotivet återkommer sedan i uppenbart självbiografiskt sammanhang i dikten *Trädet på torget* 1876; sin slutliga ombildning och sin högre fulländning kan det sägas ha erhållit i kvinnofiguren i Poesiens vandring.

Det finns en självkaraktistik från Snoilskys ungdomstid, som enligt min mening ger en riktigare uppfattning av hans faculté maitresse, än den som fixerat sig i allmänna medvetandet. I början av juli 1864 hade skalden sluppit loss från hemlandets alla bojor och band och givit sig ut på sin resa till Italien. Från Interlaken skriver han 19 aug. en första rapport till Christian Winther, som jag tror ger grundtonen till hans sensationer i Södern. Han yttrar där: »Sedan jag skildes från dig och de dina har jag sett mera än under hela min lifstid och genomgått hela skalan af själsintryck, ända från bitter saknad och känsla af olidlig ensamhet, till den mest stormande glädje och förtjusning öfver allt det obeskrifligt herrliga, som i ständigt vexlande, ständigt skönare bilder gått förbi mina ögon under dessa få dagar. Jag är nu en gång en sådan der märklig sangvinicus, en riktig 'vægelsinded', som ömsar humör, som annat folk ömsar handskar» (Clausen, a. st. s. 581). Vægelsinded är ett expressivt adjektiv men förefaller mig vara just den riktiga beteckningen för Snoilskys styckade eller lyriskt vibrerande känsloliv, vars oroliga art han upprepade gånger själv inskräppte. Jag vill därmed icke säga, att han saknat vare sig djup eller allvar. Moraliska synpunkter ha tvärtom varit honom mycket närliggande, bitit sig fastare hos honom än hos andra och hindrat honom att uppleva den ogrumlade lycka, som de yttre förhållandena tycktes lova. Betecknande för hans ytterst oroliga samvete är, att Julie Winther redan 22 aug. måste lugna honom i hans

farhågor, att hans glädje över naturen och dess skönhet skulle vara egoistisk. Ett konkret exempel må belysa arten av hans skrupler. Böök har påpekat,¹ att det blott är ett steg från Kreolskan till poemet *Dolce far niente vid Lac Lemán*. Det är riktigt; jag skulle endast vilja säga, att den senare dikten är långt mera besjälad och levande än den något innehållslösa budoarinteriören i Kreolskan, omedelbart undfängen som den är under det överväldigande intrycket av den nya skönhetsvärldens tjusning och en direkt poetisering av det citerade yttrandet om Söderns »ständigt växlande, ständigt skönare bilder». Det skadar emellertid icke att påpeka, att det var om denna första sydländska dolce far niente-glädje Snoilsky yttrade sig, då han i brev till fru Winther kallade sin njutning för egoistisk; i första rapporten har han ju också åt reseglädjen endast förbehållit en ton i skalan av själsintryck och som lika viktiga sensationer framhållit den bittra saknaden och känslan av olidlig ensamhet. Är allt detta riktigt förenligt med den stående uppfattningen av den tidige Snoilsky som en ung Alcibiades och sorglös epikuré? Är det icke tvärtom 80-talets Snoilsky upp i dagen, som man här möter?

Den ömtåliga vekhet och nervösa överkänslighet, som är så utmärkande för den sociala diktningens Snoilsky, har naturligtvis icke först då brutit igenom i hans väsen. Den fanns redan i hans tidiga ungdom och kom honom exempelvis att med yttersta häftighet reagera mot skolans själlösa läxdrill, vars enda resultat enligt dikten *Rebell* var den smärtsamma erfarenheten: »jag vet, att jag har nerver». Men även andra moln förmörkade tidigt hans himmel. Vid femton års ålder hade han förlorat sin mor, vars avgud han varit, och det glädjelösa hemliv han sedan förde vid den kärve faderns sida fördystrade hans ungdom. Det har säkerligen bidragit att utveckla det ömhetsbehov, som är så påfallande hos Snoilsky. Det var för honom ett livsvillkor att omges av kärlek och värme, och ingenting kunde göra honom mera förtvivlad än föreställningen, att han ej längre var nationens uppburne skald. Man kan förstå, att brytningen med den tidigare sociala miljön för honom skulle bli ett så gott som oöverkomligt lidande. I hans tidiga hjälplöshetskänsla bottnar också hans omvårdnad om de små och betryckta, en disposition som spåras redan tidigt, innan han kom under inflytande av 80-talets allmänna stämmingsläge. När han rör sig med

¹ *Sveriges moderna litteratur*, Sthlm 1921, s. 48.

dessa motiv, har han lätt att bli sentimental. Ingen kan mera hjärt-nupet teckna den bjärta kontrasten mellan njutningsliv och nöd (*Parallel* i Smådikter, *För sent!* i Nya dikter) eller skildra den stackars sömmerskans son, den fattige rike sir John. Det är icke endast sig själv utan också det övergivna och blödande Polen, som han liknat vid den pickande sparven på rutan. Ingen kan med grymmare pina uppleva det konventionella livets och äktenskapets kyla, men ingen kan heller med större tacksamhet mottaga en öm makas omsorger, mera andaktsfullt lyssna till hennes litterära råd, ställa hela sin diktning och sin inspiration under hennes skydd och värn. Det ligger i denna anspråkslöshet naturligtvis också ett drag av osäkerhet och vanmaktskänsla inför livets svåra uppgift; hans ömtåliga och lättuppgjagade sårbarhet kommer honom att skygga undan för verklighetens alla pinsamma och motbjudande sidor. Att komma in i det trygga redets värme, därom handla hans dröm och hans dikt. Det kan spåras från ungdomen. Under uppväxtåren togs han om hand av ett par mostrar, av vilka han åtminstone kallar den ena för sin andra mor; sedan blev det Julie Winther, som fick överta denna roll.

Den intressantaste av Snoilskys ungdomskorrespondenser har otvivelaktigt varit den med Julie Winther, och man måste därför djupt beklaga, att hans egna brev synas vara förlorade. Intelligent och livlig, ömsint och förstående har hon för skalden varit en idealisk biktmor, en kärleksfull trösterska, till vilken han framburit alla sina sorger och bedrövelser. Om natten då hela huset sover sätter hon sig vid sitt skrivbord för att tala med sin vän, för att diskutera hans små krämpor eller med noggrant arbets- och viloschema indela hans dag, för att skingra hans melankoli eller egga honom i hans diktning; »jeg er saa bedrøvet over Din Sorg, over Din Ængstelse, at jeg hader mig selv», heter det i ett av dessa otaliga brevfragment, där hon mera synes bevaka sina egna intressen än dottern Idas, som meningen ju var. Han klagat i sept. 1863 över att hans »Character mangler Fasthed», över att han ger efter för alla intryck, alla frestelser. Hon svarar med att uppmana till manlig självständighet, ty »nu vil Du det ikke længer, nu er Du en Mand og nu kan Du ikke gjøre det, thi Du vil ikke». Hon råder honom samtidigt att själv övertaga sina affärer, »saa lidt som muligt skal en Mand være afhængig af Andre, Selvstændighed giver og Fasthed». Några dagar senare talar hon med en blandning av

ömhet och varnande allvar om hur han icke endast bevarat något av sitt barnansikte utan också sitt »kärilige og bløde Sind», om att han i sin »Moders Favn var bleven kjælet for og elsket mere end Du havde godt af»; »fri og glad som en selvstændig Mand vil jeg see Dig». De melankoliska anfällen ha tydligen varit tätt återkommande, och orsakerna ha varit av den mest skiftande natur. »Hvor kan Du nænne at tænke paa Polen», skriver hon 24 okt. 1863. »Du kan ikke taale det, hvem kan taale det, som har et Hjerte, og Du minst af alle. — Her følger Dig tre, hvis Du döer fra mig, ja fra os». Huvudsakligen har det dock varit konflikten mellan poesien och plikten, det problem som faktiskt är genomgående i Snoilskys hela liv, som framkallat hans världssmärta. Om han ena stunden förtvivlat om poesien, därför att det pliktmässiga arbetet kunde tänkas förlama hans inspiration, har han nästa stund hyst farhågor för att hans kärlek till poesien och stråvan efter litterär utbildning skulle göra honom oduglig för medborgarplikten. Den passiva hållning mot tillvaron, som utmärker honom, kommer särskilt till uttryck i hans klagan, då han 1864 skall lämna Uppsala, att det nu endast återstode honom drömmen om en dröm, något som framkallar en erinran från fostermodern, att »nu er det jo, at Du skal leve et Liv, der skal være Sandhed, saa Du faaer mere ud end en Dröm deraf». Det är en brytning mellan dröm och handling, som hos Snoilsky utbildar sig till en *circulus vitiosus*, varur han i själva verket aldrig lyckades slita sig fullkomligt loss. Tvenne gånger synes han mig dock ha stått inför konfliktens lösning, dels i sin politiska ungdomslyrik och dels i *Svenska bilder*; kanske framför allt i den senare samlingen, som för Snoilsky betecknat en förening av poesi och fosterländsk medborgarplikt, av medfödda diktarinstinkter och lika ursprungliga släkt- och traditionskrav, och som därför också blivit hans fullödigaste skapelse.

Det är med någon tvekan jag i denna skissering av Snoilskys tidigare stämningar nämner hans första ungdomsdiktning med dess starka litterära hållning, hans av Byron och Heine inspirerade *weltschmerz*poesi. Då han i dikten *Rosersberg* 1877 gör en återblick på sitt gångna liv, tecknar han ungdomstiden i följande ve-modiga självapostrofering:

Unga, svårmodstunga hjärta,
Föll i dig ock sångens frö?

Det är i själva verket en exakt riktig karakteristik av den stämning, som är den härskande i Snoilskys ungdomsdikter, volymerna med den sentimentala pseudonymen Sven Tröst på försättsbladet och med Riddar Tristans hjärteutgjutelser som innehåll. Som kamrat och deltagare i signaturernas samkväm lär han ha varit munter och skämtsam, om också lätt borta i fjärran drömmier, som sångare är han däremot dödligt allvarlig. I *Smådikter*, den första samlingen av hösten 1861, är det t. o. m. så påfallande, att det inom kort både för diktaren själv och hans kamrater tedde sig en smula löjligt.¹ »Vad våller sorg ren i de unga åren?», frågar sig skalden i dessa poem, och svaret blir: erotiska besvikelser. Hans krav på kvinnlig trohet synes dock ha varit ganska omfattande; om man studerar den datering av dikterna, som förekommer i manuskripthäftet i Wernerska samlingen, skall man sålunda finna, att han t. o. m. på samma dag besjungit tvenne olika föremål, varav den ena varit »ett trolöst vif», den andra en bevågen huldgudinna.² Mindre obeständig i sin dyrkan visar sig skalden i samlingen *Orchidéer* 1862, där kärleksdiktingen gäller den unga Uppsala flickan Jenny Vogel. Dissonanserna dröja dock icke heller här att infinna sig; dikterna tala snart om »onda tungor» och »tusen hinder», om världens och familjerådets vrånghet. I den senare avskedsdikten *O, minns mig då!*, daterad 8 jan. 1863 och publicerad i den postuma samlingen *Eko*, skönjer man självanklagelser för bristande motståndskraft i det avgörande ögonblicket, möjligen också förebråelser från den älskades sida. Av det övriga innehållet i *Orchidéer* samlingen må nämnas en dikt som *Horror vacui* med dess vittnesbörd om tvivel på sången, om ett dödsängslat hjärta och tomhetskänsla inför livet. Av visst intresse är också *Sirensång* med dess utmålning av diktarens skälvande nervliv, den känslighet som mulnar eller drar upp till storm vid varje obehaglig kontakt med verklighetens värld, som aldrig utan samvetskval kan röra livets glädjebägare och aldrig utan föreställning om tusen risker och svårigheter kan tänka sig handlingens vägstycke; som den riktiga utvägen anvisar däremot den frestande sirénrösten att

¹ Jfr dikten *Till — med Förf:s »Smådikter»* i *Ochidéer* och ERNST BJÖRCKS hyllningssång till Snoilsky 2 juni 1864 (*Carl Snoilsky och hans vänner*, s. 8).

² Dikterna *Ormen på vägen* i *Smådikter* och *Trångmål* i *Eko*, båda skrivna 24 nov. 1860. Ms. i Stockholms stads arkiv. Att i poemet *Trångmål* se en allvarligare kärlekshistoria och en djupare konflikt, som skulle återkomma i *Orchidéer* dikten *I familjerådet* och utgöra en förklaring till societetssatiren i *Riddar Tristan* (1861), anser jag under sådana förhållanden vara förfelat.

njuta jordens fågring och kasta sig i nöjets armar. Det är kanske trots allt en allvarligt känd reaktion mot den vacuumkänsla, som skapats av det rådvilla svärmeriet.

* * *

Med den negativa inställning till filosofiska och religiösa spörsmål, som utmärker Snoilsky, har han utan tvivel känt det som en styrka att befinna sig i kontakt med tidens politiska strömningar. På denna punkt brytes hans passivitet, i entusiasmen för nationernas frihet har han äntligen funnit ett mål, en positiv och ideell uppgift för sin ungdoms drömmerier, i den trygga känslan av att vara folkets strängaspel har han lyft upp sin diktning och sig själv till medborgerligt existensberättigande. Denna lyhördhet för de politiska tidsrörelserna är genomgående hos Snoilsky, men den bästa kompensationen för sitt vankelmodiga sinne har han otvivelaktigt funnit i hatet mot tyrannerna, 1860-talets politiska själsläge. Det förefaller mig nämligen, som om detta skulle vara den djupaste inspirationsgrunden för hans politiska tidsdikter, avgjort mera vägande än det sinne för gloiren, varur man hittills alltför ensidigt härlett dem; i själva verket voro både hatet mot förtryckaren och medkänslan med de lidande mycket naturliga känslolägen för Snoilsky. Men om han sålunda med tiden delat dess illusioner och patos, skulle han också komma att dela de djupa missräkningar verkligheten hade i beredskap åt decenniet.

Som varandra avlösande tidsböljor hade revolution och reaktion brusat fram över Europa under årtiondena kring 1800-talets mitt. År 1848 hade frihetsrörelsen sin högfloed och tronerna sin hemsökelses tid, under de följande åren ebbade stormvägen ut, och i stället följde en utomordentligt stark konsolidering av motsidans krafter. Men idéerna från 1848 levde kvar och stodo snart färdiga att återtaga sina förlorade besittningar. Parollen gavs av Krimkriget och Sevastopols fall, som i hela det frihetsälskande Europa mottogs med jubel och faktiskt var en seger över ett jättevälde, som aldrig tett sig mäktigare, aldrig farligare för demokratien än då. I Sverige utlöste kriget naturligtvis en storm av förbittring, av poetisk och även rätt allvarlig hämndlust mot den ryska arvfjenden. Tiden hade åter blivit sangvinisk, vårlig och ung; några år framåt och Garibaldi hade framträtt som tidens hjälte och politiska ideal. Mäktigare än någonsin ropades på nationell frihet åt alla under-

tryckta folk — åt Italien, Ungern, Polen, Finland, Slesvig-Holstein. Sångaridealet från 1848, skalden som vore »tidens son från början till slut» och som vore »med krigarn slägt», hade ånyo brutit igenom; Blanche hänvisade till folktribunerna Lamartine och Victor Hugo.¹ I denna tidsatmosfär och under dessa fälttecken är det Snoilsky 1861 börjar sin skaldebana. I Smådikter är den götiskt betonade patriotismen en av samlingens huvudlinjer. I övlig stil frambesvärjes den ryska spökbilden för nöjet att ånyo se den manad i sin grav: »O! när blir våldets örn för straffet mogen?» Ett tidigt vittnesbörd om skaldens politiska tidsintresse är också sonetten *Petrarca till Italien*, skriven under italienska frihetskriget 1859, då han ännu icke var student, och varierande Napoleon III:s härrop: »Italien skall bli fritt till Adrias vågor». En översättning av Lenau, *Den landsflyktige*, som förekommer i samma samling, är en hyllning till Kosciuszko och Polens tidigare frihetsstrider.

Den politiska liberalism, som utmärker den unge Snoilskys åskådning, har förmodligen just under den första studenttiden brutit igenom hos honom, och i sina dikter från och med 1861 uttrycker han gärna en radikal och revolutionär entusiasm. Om genombrottet har han själv berättat i den förut citerade *Valborgs-eld* med dess apostrofering av den lyckliga ungdom, som födes »då tankar ligga i luften, och tiden är stark och djärf». En första fläkt av dessa djärva idéer förnimmer man i de dikter Snoilsky mot slutet av 1861 lät trycka i kalendern *Isblomman*, jag nämner de tre poemen *Konstberiderskan*, *Noch ist Polen nicht verloren* och *Julibruden*, alla tydligen skrivna på senhösten d. å. Ernst Björck har i ett hyllningskväde till Snoilsky jämfört den nya andan i dessa bidrag med skaldens tidigare Smådikter och synes därvid ha tillämpat Namnlösa samfundets program, då han om utvecklingen säger: »Det är ej nog, att sången klingar lätt; den skall ha hjärta och ej bara snille». Som exempel anföres i första hand dikten *Konstberiderskan* såsom uttryckande skaldens hjärta för de armas sak; dess varma medkänsla är ju också oförneklig, även om man har svårt att värja sig för intrycket, att det för den unge greven tillika inneburit ett visst pikanteri att ägna sin hyllning åt fattigdomens dotter, »om hvars stamträd ingen vet». Den schvungfullt åskådliga dikten, som möjligen inspirerats av Paludan-

¹ Jfr RIDDERSTADS hyllningssång till BEPPO-SOMMELIUS, vilken stupat som frivillig i danska kriget 1848, (*Dödsrunor*, Linköping 1848, s. 38), samt BLANCHES uppsats om STURZEN-BECKER i *Illustrerad Tidning* 7 nov. 1863.

Müllers versepos *Danserinden*, förkunnar som bekant den förtrycktas revansch och förebådar i viss mån poemet *Tatterskan*. Gripande i sin runebergska teckning av armod och trofasthet är Noch ist Polen nicht verloren, en variation av polska frihetssången och en motbild till den senare dikten om marseljäsen; möjligen har ämnet fått sin aktualitet genom de blodiga uppträden, som på föråret 1861 förefallit i Polen. Buren av brusande tidstankar är också Julibruden, en situationsbild från 1789, där Snoilsky för ovanlighetens skull givit en utförd revolutionsmålning, som fyller alla anspråk i fråga om larmande och förvirrad yra. Jag nämner också, att de två första stroferna äro en direkt omskrivning av marseljäsen, medan skildringen av den unga hjältinnan i frihetsskarans spets närmast förefaller att vara inspirerad av Delacroix' berömda tavla Friheten på barrikaderna den 28 juli 1830. Det är första gången, som Snoilsky frammanat frihetsgudinnan med frygisk mössa, hyllad av »söner af den nya tiden», och det är med verklig bravur han skildrat den brusande stormvåg, »då frihetssolen blodig grydde, då folkets vilja blef dess lag». Att området ännu icke var riktigt hemvant för skalden, kanske dock bevisas därav, att dikten delvis rätt nära ansluter till litterär förebild; skildringen av flickan, som efter stridens slut söker den älskade på slagfältet, är sålunda en tydlig reminiscens av Runebergs *Den döende krigaren*, och på några ställen finnas verbala anslutningar till denne signaturernas patronus.

Mot slutet av 1861 och i omedelbar följd efter Julibruden är tydligen den dikt skriven, varmed Snoilsky först övertygade kamratrektsen om sin skaldegenialitet; det var *Rouget de l'Isle*, som tidigast trycktes i Orchidées och sedermera i första diktsamlingen intogs i stället för det äldre revolutionspoemet. Det är verkligen något av marseljäsens egen inspiration i denna sällsynt intensiva dikt, Snoilskys första äkta och mogna. Man observerar f. ö., att dikten icke endast i uppbyggnaden — skildringen av ingivelsens stegring, kulmen och regress — utan också i teckningen av skaldens mission har stora likheter med *Skogsvandringen* och dess bild av den unge Sveabarden. Också i *Rouget de l'Isle* finns det en fläkt av Svea och 1860-talets Tegnéraktivism. I dess eldfulla In tyrannos har man i själva verket en tidig utformning av Snoilskys eget sångarideal, det ideal som han närmare skulle utveckla i sin politiska ungdomslyrik och som återkommer ännu i hans sociala diktning:

Statt upp och väck nationen ur dess dvala!
 Statt upp till segerfärd i ryktets char!
 I natt vill ödet med din tunga tala,
 I natt din sändning gör sig uppenbar.
 Din är den röst, som korats att förklara
 Hvad som på djupet gåser hos vår tid;
 En evig tankes språkrör skall du vara,
 Om också sjelf du dignade dervid.

I januari 1863 utbröt polska frihetskriget, som under mera än ett år upprörde den europeiska opinionen; först sedan Österrike i febr. 1864 förklarade Galizien i belägringstillstånd och därmed dämt upp den viktigaste hjulpkällan, var motståndskraften slut.¹ Frampressad av ytterlighetsmännen och illa planlagd hade resningen från början varit dömd att misslyckas; genom Napoleon III:s förespeglningar om en europeisk intervention hade den emellertid dragit med sig även det besinningsfulla lägret och blivit en nationell sak. För verkets genomförande måste emellertid alla goda krafter mobiliseras, och icke minst räknade man på Sveriges gamla revansch känslor. Ingenstädes torde heller den naturliga sympatien för de underkuvade ha tagit sig mera översvallande uttryck. Sedan Krimkriget, då den svenska neutraliteten hängde på ett hår och de skandinavisk-finska stormaktsplanerna ånyo stucko upp huvudet, hade de bekanta Poltavafesterna 1862 ytterligare försämrat relationerna till vår mäktige granne. Skarpskytterörelse och nationalförsvar, Karl XII och frigörelse från Österns barbari stodo i allmänna medvetandets centrum. Också var man redan den 2 mars mogen för ett flammande demonstrationsmöte i Stora börssalen i Stockholm, där Blanche, Sohlman och en rad andra politiker uppträdde som talare. Bland de närvarande befann sig Snoilsky. Det framgår av Johan Grönstedts *Mina minnen*, där följande skildring åsyftar honom:

I den del af salen där jag stod sammanpressades jag i trängseln mot en ung man, hvilken liksom jag energiskt hurrade och skrek »Lefve Polen!» Under de korta pauserna mellan talen presenterade vi oss för hvarandra och uttryckte våra sympatier för Polen, äfven då vi i trängseln ganska våldsamt klämdes mot hvarandra (a. a. I, Sthlm 1918, s. 19).

¹ Jfr för det följande C. HALLENDORFF, *Illusioner och verklighet*, Sthlm 1914; A. AHNFELT, *Ryska afslöjanden från Alexander I till Alexander III*, Sthlm 1885; ANTON NYSTRÖM, *Resningen i Polen 1863 och sympatierna i Sverige*, publ. *Polonica*, Sthlm 1917. Dateringar och referat äro genomgående hämtade från *Aftonbladet* och *Upsalaposten*.

Två dagar senare publicerades i Upsalaposten Snoilskys dikt För Polen!, skriven redan i februari. Sången för Polen hade ju i vårt land gamla traditioner från tidigare resningar,¹ och även nu lystrar en och annan av det äldre gardet, som Sturzen-Becker, Nybom och Bjursten. Den ojämförligt mest energiske och mest glansfulle är dock den nya generationens man, Snoilsky, vilkens sånger så småningom utvecklade sig till en hel serie, belysande så gott som varje växling i det tragiska förloppet; bland de nio signaturerna 1863 trycktes tre polska dikter, i samlade dikterna förekomma ytterligare fem, och i den postuma samlingen Eko finns en efterskörd, som uppgår till icke mindre än sex, vilket kanske dock är en för mycket.²

Snoilsky har i ett brev till Wikblad 29 nov. 1863 själv givit sina Polendikter ett mycket högt betyg: »i mina polska dikter står jag i alla avseenden på egen botten, det må vara beröm eller tadel. Jag kan bliva en politisk poet, som skall höras i rätt vida kretsar, det vet och känner jag, var gång mitt hjärta erfar en smärtsam sammandragning, då jag hör namnet på detta dödsinvidga folk — det är med tårar och hjärteblod man skriver om Polen — och jag har gjort det». Det är ett uttalande, som naturligtvis icke får skärpas därhän, att allt i denna samling skulle vara stor och märkvärdig lyrik, fullt originellt och fritt från klichéer; till genrens allmänna svårigheter hör givetvis det uppskruvade känsloläget, som hos Snoilsky kan bli både tröttande och naivt. Men med denna reservation måste dock medges, att skalden med full rätt hävdad självständigheten och den höga litterära valören i denna diktgrupp. Om något är äkta, är det Snoilskys varma och generösa medkänsla, och denna har han i rikt mått slösat på den polske legionärens kamp, både då »lian» och »frihetsmössan» voro hoppets stora symboler och då den polska frihetssolen lutade till sitt fall. Med detta skälvande nervliv, som är Snoilskys egenart, har han upplevat folkets smärta och pina, och säkerligen ha de flammande eller gripande ord, varmed han tolkat stämningen inför bulletinerna från krigsskådeplatsen, trängt ganska långt ut i nationen. Det är också tydligt, att

¹ I de tolkningar av BÉRANGER Snoilsky 1863 verkställde och följande år lät publicera i *Svensk Månadsskrift* ingår också en Polensång från 1831, *Årans väg*. Om den äldre *tyska* Polendiktningens betydelse se WARBURG, a. a. s. 83 f.

² Då dikten *Och finns ett enda öga än...* i samtida tidningar (*Upsalaposten* 2 maj) trycktes i WIRSÉNS namn och av denne själv föredrogs vid Czartoryskifesten i Uppsala, måste jag — tills avgörande bevis framlagts — betrakta den som tvivelaktig.

stridens sorgliga utgång gått honom djupt till sinnes; det är både Snoilskys och familjen Winthers stämning, som tolkas av Julie, då hon 26 sept. 1863 skriver till sin unge vän: »Du maae holde op at tænke paa Polen, deri har Du saa fuldkommen Ret; man bliver knust derved eller mister let Troen paa Retfærdigheden, og ingen af Delene maae den unge Mand, min Søn». Att han dock icke upphört, framgår av ett ovan (s. 219) citerat brev från samma skribent en månad senare.

Det anförda brevet till Wikblad är av intresse också därför, att det tydligt speglar Snoilskys längtan efter ett liv av bragd eller hans marseljäsideal, drömmen om dikten som i det psykologiska ögonblicket rycker hela folket med sig och avgör dess öde. Det är en tanke, som spåras även i vissa av dikterna själva. Ett belysande exempel är den första dikten, *För Polen!* Den börjar som en marning till alla ädla hjärtan, till tankens riddersmän och till de väldige på jorden att bringa sitt offer för Polens räddning. Men gagna dessa böner till intet, då finns hjälparen bland sångens söner: »En skald med djupa toner, / Står upp i folkens midt. — / Kom, skald, och skaka throner, / Kom och sjung Polen fritt!» Snoilskys del av arbetet borde tydligen bestå i att entusiasmera svensk opinion till handling. I skaldepolitikens förlovade tid behövde värvet icke te sig alldeles hopplöst. Känslostämningarna trängde denna tid även innanför riksförsamlingens murar; den 14 mars föreslogo sålunda tvenne motionärer, att svenska regeringen å diplomatisk väg skulle påyrka konungariket Polens återupprättande, och vid borgarståndets debatt om denna sak yttrade August Blanche bl. a. följande:

Det är icke så länge sedan en af våra utmärktare ännu lefvande skaldar i en eldig sång uppmanade oss att en morgon taga ryssarne på sängen, och med hänryckning lyssnade vi då till denna lyras slag. Nåväl, mina herrar, tiden är inne nu; tagen ryssarne på sängen. Det är åtminstone kaffedags. Men man vore nästan färdig att tro, att vi äro lika tappra på vers, som vi äro feiga på prosa.

Exemplet är icke isolerat: i svenska riksdagen bollades denna tid ganska friskt med skaldernas uttalanden.¹

Det finns en dikt i Snoilskys polska serie, som bryter sig ut

¹ Jag påpekar exempelvis den stora representationsdebatten, där bägge sidornas talare sökte slå ihjäl varandra med Tegnécitat, varierade i resp. konservativ och liberal anda.

ur raden och tyder på en viss skepsis mot alla de braskande utmaningarna. Det är den utmärkta sonetten *Festen för Polen* 1863. Jag anför den i sin helhet:

Förstås, att också jag var på banketten,
Som vän af Polen och entusiast,
Då heta hjernor lade råd i hast
Hur grundligast man skulle knäcka jätten.

Jag mins nu icke riktigt alla sätten,
Men hos de fleste stod den tanken fast,
Att vore Polen tjent med något hvasst,
Så vore hvassast svenska bajonetten.

Der föllo ord! Högt svällde talets flod,
Och bar som guldsand ungdomshopp och mod,
Då knöts hvar hand, då flammade hvarvart öga.

Jag stod i fönstervrån — mitt hjerta brann —
På aftonhimmelen, den mörka, höga
Ett präktigt stjernfall lyste och försvann.

Exemplet är som sagt enastående. I hela stämningen hör dikten mera samman med den senare sonettiden, dit jag också skulle räknat den, om icke dateringen i vissa upplagor direkt avsåge dikten och icke festtillfället. I varje fall är det säkerligen ingen slump, att detta poem i samlade dikterna placerats bland den kyligare sonettdiktningen, medan sonetten Sparfven hänförts till Polen-gruppen.

Snoilsky deltog föråret 1863, då entusiasmen var störst, i flera fester för Polen, tidigast väl den 2 mars. Ännu hade emellertid icke själva festföremålet anlänt. Vilka stora förhoppningar polska nationalregeringen fäste vid den svenska opinionen, intygas kanske allra bäst därav, att den som sin emissarie hitsände en så betydande man som furst Konstantin Czartoryski, vilken anlände i mitten av mars. Särskilt berömd men ingalunda den enda av huvudstadens festligheter för honom var banketten på börssalen den 27 mars. I Uppsala anordnades 28 april en särskild hyllningsfest för den celebre främlingen, och vid detta tillfälle föreslog Snoilsky en versifierad skål för den polska emigrationen, vilken besvarades av fursten. Enligt Upsalaposten gjorde denne, som under färden uppför Fyrisån hälsats med kanonsalut, en »outplånlig erinring» på de närva-

rande och framkallade en stämning, som påminde om »de nordiska studentmötenas wackraste ögonblick». Redan den 30 mars hade man emellertid haft en Uppsalafest för Polen, där det telegraferats till Czartoryski. Snoilsky hade därvid föredragit hyllningssången *På Polens dag*. Det är en av hans ståtligaste dikter i denna Polen-grupp, patetisk och eldfull i sin vädjan för det kämpande landet och för friheten. Och naturligtvis har han bland sympatisträngarna icke glömt den, som erinrade om revanschen:

Ja, lyft ditt hufvud du arma land,
 Ty allt skall bli godt igen!
 För dig stå folkens pulsar i brand,
 Och verlden har du till vän.
 Mest fröjdas dock *vi*, när din boja du sliter;
 Vi veta, vi veta, hvem stålet biter;
 Vi tacka dig för hvart ärligt tag
 På Polens, på Sveriges, på folkens dag!

»Jag glömmmer aldrig hur särskildt hans *polska* sånger slogo an på den tidens studenter. När han... uppläste sitt då nyss diktade stycke '*På Polens dag*'..., väckte denna glödande frihetssång ett stormande jubel bland de unga», skriver Pelle Ödman i några minnesanteckningar.¹

Till de tidiga Polendikterna i Snoilskys serie höra också sonetterna *Sparfven* och *Vår och vinter* med deras olika synpunkter på krigsvintern, oro eller hoppfullhet, samt den nyss nämnda *Skål för den polska emigrationen* av 28 april. Den senare är delvis en dialog mellan de polska emigranterna och deras sörjande moderland och har en verklig gripenhet i sin brusande rytm, som erinrar om Tegnér's *Flyttfåglarne*; f. ö.² har den likhetsdrag med uppståndelsestämningen i en Prudentiushymn. Skildringen av hur den fege tyrannen slås tillbaka och besegras, då han påyrkar utlämnandet av Polens sista barn, är förmodligen en omskrivning av resningens närmaste orsak, som bestod i ryska regeringens utskrivning av 10,000

¹ Kal. *Norman* 1904, s. 8 f.; jfr om denna fest S. WIESELGREN, *Vårt Uppsalalif*, Sthlm 1907, s. 199 f., samt *Upsalaposten* 1 april.

² Man jämföre också följande skildring av den polska emigrationen i SNOILSKYS dikt: »Ett Israel gråter vid Babylons floder och stum hänger harpan på pilträdet's gren» och i dåvarande docenten ODHNERS tal vid Uppsalafesten 30 mars, efterlysande den dag »då biltog skald ej längre behöfver upphånga sin lyra i pilträden wid Babylons elfwar» (*Upsalaposten* 4 april). Jag tillägger, att det visserligen var de landsflyktiga patrioterna men också den teoretiska och praktiska revolutionens målsmän i alla länder, som Snoilsky sålunda ägnade sin hyllning.

polacker till krigstjänst. Den starka religiösa stämningen i denna dikt återvänder i *Kosciuskos syn* samt i den därmed besläktade *Och finns ett enda öga än . . .*, som dock lika gärna kan vara av Wirsén. Det är närmast pacifismen i Tegnér's reflexionsdiktning, som har inspirerat dessa visioner av det tusenåriga riket, där folken ingått en helig stor allians, polack och ryss blivit bröder och de frälsta folken med martyrlandet Polen i spetsen stämma upp en hymn till de frias fader: »Nu tackar Gud allt folk». Liknande tankegångar kunna nog återfinnas i samtida politiska uttalanden; jag erinrar exempelvis om Uppsalastudenternas svar på den adress, som med anledning av Poltavadagen anlät till Nordens universitet från La jeunesse polonaise i Paris, i vilket svar det talas om »den förbrödningens anda, som en gång skall samla alla folk under frihetens banér».¹ Därvid framsticker dock en aktivistisk spets, tanken på Polens och Sveriges sammanslutning mot öster. Det är naturligtvis endast en hypotes, men jag skulle dock vilja framkasta, att Snoilskys broderlighet mot ryssen sammanhänger med tidens förhoppningar om barbarlandets revolutionering genom Bakunins och andra radikalers inflytande. Den celebre Mikael Bakunin vistades denna tid som rysk emigrant i Stockholm och hyllades där som en mäktig representant för det unga Ryssland, vilken skulle åstadkomma frihet, förbrödning och rättvisa och f. ö. ställde i utsikt ett blivande förbund mellan den slaviska konfederationen och den skandinaviska; hos en och annan spåras också en viss påverkan av hans sociala idéer. Hur som helst har den religiösa kiliasm, som dikten Kosciuskos syn bringar till uttryck, sitt givna intresse; i Snoilskys sociala diktning återkommer nämligen samma framtidshopp om den kristna broderstankens förverkligande bland människorna.

Allt eftersom Polens sak försämras, blir det en mera förstämmd eller mera hetsig ton i Snoilskys dikt. Jag nämner *Den polske frivillige*, en vemodig skildring av legionären, som drar ut från mor och brud, ej till segerstrider, endast för att dö och bli ett minne för efterkommande. För bitterheten i de följande sångerna synes han haft en utgångspunkt i sådana samtida uttalanden som Claes Odhners vid Uppsalafesten 30 mars, att försynen garanterat sitt försvar för nationalitetsidéns och Polens seger, »en borgen som måste uppfylla sina förbindelser, ty eljest vore försynens insats ej annat än falskt mynt». Temat är genomgående i Snoilskys senare

¹ *Upsalaposten* 28 mars 1863.

Polendikter. Efter fullbordad katastrof följer i serien klagosången *På Polens graf*. Den börjar bland de nio signaturerna med ett inledande och senare icke omtryckt parti, *En dag skall komma*,¹ som avser stormakternas förhållande under krisen. Nu hade alltså upplösningen kommit, svaret på det manande »le jour viendra»,¹ som vid resningens början ljudit i så hoppfull korus. Och inför denna utgång avkunnar Snoilsky sin dom över den politik, som i oträngt mål hade lätt att skramla med svärdet men då det verkligen gällde saknade mod att tilldundra våldet ett hitintill men icke vidare. Inför Polens tragedi hade till och med den fattigaste tiggare givit sin tribut av ädel vrede, men till människosläktets skam hade det lyckats att leta upp ett fåtal män, gudar av marmorsten, för vilka offrens förtvivlan intet betytt. Om denna dikt skriver Julie Winter 12 sept. 1863, att eftersom stormakterna ingenting gjorde för Polen, borde intet hinder finnas för dess tryckning i Fædrelandet. På våren s. å. hade general Berg börjat sin energiska uppröjning i Polen, under maj till september verkställde den hårde Muraviev, »Vilnas bödel», sin pacifiering av Litauen, och i augusti hade makterna gjort en sista platonisk föreställning hos kabinettet i Petersburg. — Andra partiet av dikten utgör Snoilskys djupt pessimistiska facit av händelsernas utveckling. Ingenting hade gjorts, under det Polen förhärjades till en öde fläck i Europas sköte. Medan Polen förblödde, satt världsdelen stilla och såg på:

Och därför hopa sig på denna punkt
 Historiens skuggor, hela världens smärta,
 Och därför ligger Polen centnertungt
 På tidens sjuka, skuldmedvetna hjerta.

Slutsatsen vore därför, att ingen rättvisa och ingen tro mera finnes i världen och att bryggan mellan jord och himmel hade brustit. Ur högen av liknande samtidsuttalanden väljer jag professor Mestertons vid Uppsalafesten 30 mars: »Det fins ett land, vid hvars namn Europas samvete skälfrer — ett land dränkt i blod och tårar, som städse påminner det nittonde århundradet om den största af dess ärfda, ännu oförsonade syndaskulder».

I denna uppgörelsestil fortgå de återstående Polendikterna. Från religiöst hopp har Snoilskys stämning slagit om till bittert tvivel på världsordningens rättfärdighet. Verkan är så mycket

¹ Jfr särskilt talen vid Czartoryskibanketten 27 mars.

större, som han bibehåller sin tidigare förebild, Tegnér's *Det eviga*, men nu använder den i parodiskt syfte och formar den till ett smådepoem mot allmakten. Så i *Polen dör*, omnämnd i Julie Winters brev 12 sept. 1863, med dess av smärta skälvande sarkasmer: »Var suck utur fängelsets natt han hör — / Ja, visst är han rättvis — men Polen dör!» Med sina laddade invektiver kunna dessa dikter erinra om Tegnér's *Nyåret 1816*. Så *Lefve Kejsaren*. Över denna världen härskar Alexander, segraren, och ingen stjärna finnes att fly till undan tidens ve; leve alltså kejsaren! »Vi trott på frihet», på ära, mänskorätt och Gud, »nu tro vi blott på Dig».

Vi bedt om frihet — och det gafs oss ingen;
Vi be om döden — nekas det också?

Så den gamängartade *Till Alexander »hin milde»*, där jämförelsen mellan kejsarens omtalade mildhet och ödeläggelsen i Polen markeras genom uttryck som »du skrymtande sentimentala slyngel», »du rovdjursyngel». Dikten, som närmast erinrar om Bakunins utlåtanden »vilddjursnatur» och »brottslig vanvetting» (Ahnfelt, a. a. s. 160 ff.), förblev naturligtvis otröckt. Vad skulle också onkel Manderström — skaldens mäktige släkting — ha sagt?

Den direktast personliga av Snoilskys Polendikter är dock den rekapitulerande *Requiescat* av 1864. Det är en gripande bekännelse om grusat hopp, om tillspillogiven frid och lycka, alltsammans för den trollgestalt som han ej kan rycka ur sitt hjärta. Ty i entusiasmen för friheten och äran, i harmen att se det rätta trampas och förhånas har han haft sitt livs patos, nu hade han sett utgången, och hans mod vore bräckt. Sedan följer en för Snoilsky ytterst betecknande vändning. I Polens snö hade också dikten och drömmen förfrusit sina vingar. Ty en tid, som liknöjt såge nationers styckning, hade naturligtvis endast en försmädlig axelryckning för diktens lek. Man erinrar sig Poesiens vandring och dess ångestfulla förnimmelse av spadtagen »på åldrad värld, från hvilken sången flytt». Som synes, hade Bismarckstidens skonlösa utveckling redan 1864 kastat sin stora slagskugga framför sig. Och som så många gånger senare har Snoilsky redan i Polendikterna frågat sig: »Hvad är väl friheten den underbara?»; en översättning av Felicia Hemans' vemodigt sköna *Jag drömde om frihet en dröm*, intagen bland de nio signaturerna, inskräper ytterligare hans ståndpunkt. Men sitt stora bokslut med tiden har

han dock först och främst företagit i den nyssnämnda *Requiescat*. Med sina mjuka och levande rytmer, med sin behärskade klagan och sin frånvaro av allt konstlat patos är den av en gripande skönhet och säkerligen ett djupt äkta uttryck för den smärta Snoilsky denna tid kände, reaktionen efter en entusiasm som varit hans ungdoms första djupgående och blivit hans ungdoms första stora missräkning. Som grupp betraktad bilda Snoilskys Polendikter ett helt själsligt drama, ett osvikligt ackompanjemang till det samtida skådespelet och ett vittnesbörd såväl om hans känslighet som om hans intensiva uppgående i det historiska skeendet. Där finns hela registret av stämningar allt ifrån det trosvissa andarna vakna, det är en lust att leva till det bittraste tvivel på världsordningen; det är — särskilt i seriens senare del — en miniatyrbild av senare tiders stämningar inför ett världskrig.

* * *

Ännu hade Polens affärer icke blivit avvecklade, då ett nytt hotfullt moln drog upp på Europas och på Snoilskys himmel, den dansk-tyska krisen 1863—64. I ännu högre grad var detta för Snoilsky en vitalt personlig angelägenhet. I skandinavismens samhörighetsdemonstrationer och möteslyrik hade han del sedan studentfärden till Köpenhamn 1862, i Danmark hade han sin vördade mästare och sin andra mor, och där hade han just under året 1863, då krisen seglade upp, funnit skydd och hägn och inspiration. I brevväxlingen med Julie Winther kan man skönja, hur krisens förlopp — som under år 1863 markeras genom »marspatentet» och »novemberförfattningen», båda syftande till Holsteins utsöndrande ur danska riket — hos Snoilsky utlöser den största oro. »Du tager feil, ingen Stormagt gjør noget for en lille Nation», skriver hon till honom 12 dec. 1863. England och Ryssland hade skickat gesanter för att tvinga Danmark att ge efter för Tyskland, det var all den hjälp de lämnat, men hellre dö än bli en tysk vasallstat; »syngende 'den tappe Landsoldat' drager vore Folk bort». Två dagar senare beskriver hon ånyo den allmänna krigsentusiasmen och soldaternas mod: de »mene der behöves ikke saamange for at banke Tydsken». Enligt brev till familjen Winther från norska vänner vore man där i landet allvarligt uppbragt på den tveksamt undanvikande Manderström: »dog derom vil vi ikke

tale. *Du maae ikke tage Dig den Sag nær, vi vare jo ene forrige Gang og ene nu, vi kjæmpe os vel fri. Slesvig skal Tydsken aldrig faae, för hele Nationen gaaer tilgrunde*». I Fædrelandet hade dagen förut stått en vacker dikt av Kaalund, där bitterheten brutit genom: »men man maae undskyldte Folket, det er Skuffelse, der har fremkaldt det . . . Ideen der har slaaet Rod i tre Folk kan Klögten vel sinke noget, men slaae den ihjel det kan den ikke». Den 16 dec. slutligen återljuder en känd tragikomisk episod under krisen: »nu kommer der Rygter om svenske Tropper, mon der er noget sandt deri? En Mand fra Stockholm meldte i Fædrelandet 22,000 Mand og Kongen, man siger det svenske Folk har sat det igjennem?»

Det mognade till en kris 1863—64 icke blott för skandinavismen och svensk utrikespolitik utan också för svenska känslöstämningar och svensk politisk opinion över huvud. Hur förvirrat hela läget var, visas icke minst av det famösa Fædrelandstelegrammet om »de 22,000 og Han selv». Det gav ett ironiskt skimmer åt den extremt skandinaviska politik, som *trodde* vad den *hoppades*, och det skänkte en bjärt belysning åt hela inkonsekvensen och halvheten i den svenska officiella ledningen, som ständigt vinglade mellan Karl XV:s lättsinniga allians- och garantianbud och den ansvariga konseljens veton och återtågsmanövrer. I fråga om klara och vidsynta linjer hade emellertid den danska skandinaviska politiken lika litet givit något föredöme, och hela rörelsen var därmed i sig själv dömd att stagnera och bli en missräkning. Ju mindre den fick av realitet, dess mera vart det emellertid av ord. Det är detta, som utmärker 1862 års studentmöte, det snoilskyska. Studentmötena hade blivit en officiell institution, som stod under regenternas omedelbara beskydd, men därmed hade också den officiella politikens halvheter fortplantats till denna ungdomsrörelse. Det har konstaterats¹, att mötet 1862 i fråga om arrangemang och yttre apparat övergick alla de föregående, stojet och glädjen voro stora men icke så lyftningen och den omedelbara hänförelsen; i själva verket var detta möte det betydelselösaste av alla, en blott och bar uppprepning. Man hade bland studenterna noga undvikit alla meningsyttringar, som kunde tydas som krav på en bestämdare nordisk orientering i den danska politiken, och Sturzen-Becker, den ivrigaste skandinavien av alla, har i samtida artiklar blodigt hånat den kritiklöshet och sorglöshet, som kommit till uttryck vid mötet;

¹ JULIUS CLAUSEN, *Skandinavismen*, Kbhvn 1900, s. 162 f.

på grund av sitt uppträdande vid denna tid hade han heller icke blivit inbjuden att deltaga.

Genom krisens utbrott 1863 ställdes så svensk opinion inför det plötsliga nödtvånget att avgöra, om landets intresse och alla de avgivna försäkringarna krävde dess ingripande i striden. Det blev på många håll ett tillnyktrande. Belysande äro några uttalanden i *Illustrerad tidning*, där Blanche, som aldrig hört till de mest flammande i denna fråga, hävdar att Rysslands försvagande och därmed Polens öde, icke Danmarks, vore svenska folkets hjärteangelägenhet. Tidningar som *Dagligt Allehanda* ge uttryck åt direkt antidanska stämningar. Men naturligtvis är detta icke den enda opinion, som gör sig gällande. Det fanns dock både i Sverige och Norge en stark känsla av att man iklätt sig moraliska garantier för Danmarks sak, och där dessa övertväganden icke resultera i krav på omedelbar handling, så föranleda de i varje fall en självrannsakan och en reaktion mot de stora orden. Till aktivisterna hörde som bekant Henrik Ibsen, som fylldes av förakt och sorg över det karaktärlösa sveket hos de skandinaviska entusiasterna, stämningar som blevo avgörande för hela hans utveckling; det var då endast »en frase-flo», en upprepning av »kong Gustafs leg på Stockholms slot med Karl den tolvtes svärd», skriver han i dikten *En broder i nöd*. Särskilt bland studenterna i Kristiania och Uppsala rådde en stark stämning för ingripande, och på de flesta håll rönt Danmark mycket deltagande i sin strid mot övermakten. Till de främsta aktivisterna hörde också August Sohlman i *Aftonbladet*, som 1848 hade gått ut som frivillig och nu talar om att åter dra ut för att fortast möjligt låta slakta sig och med sitt blod avtvå den skammen att ha tillhört en nation, som kunde bete sig så ohederligt. Betecknande för hans uppgörelsestämmning är också ett brev 15 mars 1864, där han drar i härnad mot sina journalistiska vedersakare, bland dem »den usla erkerenegaten Talis Qvalis». »Det finnes», tillägger han, »blott en poet, som håller färg, det är Ploug; alla de öfriga äro uslingar, som jag hatar, ty de betrakta poesien såsom ett den vackra lögnens rike och när det kommer till sak, förneka de och svika allt hvad de sjungit».¹ I denna stil fortgå under hela

¹ Brev till G. ROSENMÜLLER, A. SOHLMANS politiska korrespondens, KB. I brev till SNOILSKY 7 aug. 1865 yttrar en av dennes närmaste vänner, A. V. LÖFGREN, att han aldrig kan förlåta TALIS QVALIS hans uppträdande under danska kriget: »att kunna så förändra sin övertygelse — o, det är nedslående, det är förfärligt, det är nedsättande för den mänskliga naturen, man skäms att vara män-

året 1864 Aftonbladets både redaktionella och insända artiklar; gång på gång avfyras skottsälvor mot den politiska tiraden och omanliga karaktärslösheten.

Det är frestande — även om det blir en utvikning — att med ytterligare ett par exempel belägga denna kritiska tankegång från illusionernas tidevarv, tillnyktringen inför illusionernas strömkant-ring. Till dem, som redan tidigt ruskats upp ur sitt stämmingsrus, hörde Sturzen-Becker, som gång på gång uttrycker sin hjärtliga avsky för »Frasemændene»¹ men därvid som exempel väljer just — Ploug. Jag anför ett uttalande i tidningen *Skandinavisk Gazette* 19 april 1862, där Sturzen-Becker varnar för en alltför överdriven poetisk entusiasm vid årets studentmöte: »man tror sig äfven ega skäl till den förmodan, att de svenska och norska studenterna skulle blifva föga uppbyggda, om man denna gång här bjöd dem endast punsch, gemytlighet, sidenfanor och sidenorationer, i stället för något i sak och litet decideradt allvar». Det var samme man, som 1848, då svenska hären stod färdig att övergå Sundet, hade skrivit: »Vi dricka punsch och äro som vi voro galna».² En skeptisk hållning i danska frågan intog också S. A. Hedlund i *Göteborgs Handels-tidning*, som med särskild förståelse mötte den börjande kritiken från Sturzen-Beckers sida. Under krisen mot slutet av 1863 manar Hedlund framför allt till manlig besinning; de moraliska förpliktelserna kunna kräva ett ingripande, säger han i en artikel 30 okt. — senare blev han bestämt negativ —, och i så fall vare lösen: »enighet inom oss sjelfve, trofast förbund med Danmark, öppen och ärlig strid mot Tyskland», ty därmed ha vi handlat rätt, »och vi hafva bevarat vår heder; vi hafva, med ett ord, handlat som män». I brev till Sturzen-Becker 11 nov. 1863 och 16 april 1864 har Hedlund ytterligare dokumenterat sin ståndpunkt, och sin kritik ägnar han därvid i lika mån den danska-skandinavismen samt den svenska

niska! Ack! tacka vill jag då Malmström: hans frihetskänsla och kärlek för det ädla, det höga och sanna i livet syntes aldrig så feberglödande, så brusande heta, men huru mycket starkare och sannare voro de icke!»

¹ Jfr STURZEN-BECKERS självbiografi i *Illustreret Tidende* 2 mars 1862, där han ironiskt talar om de klarseende andar, »der holde Tidens Uhr i Haanden og nok skulle vide at tilsige Alle og Enhver, naar Timen endelig er kommen til fra Sexaer og skandinaviske Skaaltaler at gaae over til skandinavisk Handling». Om PLOUG uttalar han, att denne vore »en frasmakare till äckel, ett vrövlhoved och en feg». (Brev till Hedlund 30 juni 1862, anf. av O. SYLWAN, *Sturzen-Becker och skandinavismen, Studier tillägnade K. Warburg*, Sthlm 1912, s. 175).

² SYLWAN, a. st. s. 159.

självförhåvelsen och fosterländska frasen. Det heter sålunda i förra brevet:

Det der kälkborgerliga gnatet, äfven rörande viktiga saker, som så lätt blir tonen i både danska och svenska tidningar, kunde förtjena att gisslas med vår argaste satirikers förargligaste leende . . . vi börja inse att vi *kunna* blifva en nation af ädla känslor, klara blickar och moget förstånd. Bort derföre med allt *smått!* Bort med de punschångande vänskapsyttringarna på Operakällaren och andra Stadskällare samt med käringgrälet i tidningsspalterna! Lefve deremot den vänskap, som för vänner kan utgjuta sitt blod; lefve det ärliga manliga hugget; den väl måttade pilen; lefve den varma, friska känslan, den träffande qvickheten, den ljufva idyllen, det manliga epos! Sanningen i allt etc. (Sturzen-Beckersamlingen, RA.).

I fortsättningen omtalar han, att han studerat Paludan-Müllers *Adam Homo*, »en af de märkvärdigaste saker jag läst»; det är samma verk, som varit en viktig inspirationskälla, också då Ibsen i samtidskritik omsatt sina erfarenheter från 1864.

Jag återvänder emellertid till Snoilsky och danska kriget. Den 1 febr. hade den förenade preussisk-österrikiska hären överskridit Ejdern, och några dagar senare utrymdes det ärorika Dannevirke. Det var en katastrof för de danska förhoppningarna och framkallade en ytterst hetsig stämning mot den skicklige befälhavaren general de Meza, som allmänt beskylldes för förräderi. Snoilsky återger den samtida uppfattningen både i ett brev till Christian Winter 8 febr. 1864 och i sin två dagar senare publicerade dikt *Vid Dannevirkes fall*, där han sats för sats fullföljer brevets tankegångar. Sin utgångspunkt tar han därvid i de lyckade försvarsstriderna 2—3 febr., som i enlighet med samtida språkbruk framställas som segrar för danska hären: »Men ack! det är ju redan tvenne dagar sedan jag och hela Svea rike mottog den förkrossande Jobs-posten, att Danmarks segrande, två gånger segrande här, som det heter utan svärds slag utrymt Nordens gräns Dannewirke». Sverige vore nu icke det enda av Nordens folk, som hade ett Sveaborg att begråta, och smärtan inför den danska nationalolyckan vore här icke mindre än inför den, som tidigare drabbat oss själva.

Jag har sett den eviga ungdomsstad i sorgflor, jag har sett olycksbudet uppspikadt på gathörnen, omgifvet af en ring bleka ansigten och frågande blickar, jag har sett denna ring oupphörligt vexa, tills den bestod af alla stadens innevånare — o hvarföre hafven I icke

sett det I dernere, som närmast drabbats af händelsen! Då skullen I icke för den närmaste framtiden fälla sådana yttranden som att: »Sverrigs ædle Sønner sidde hjemme» (Ord o. Bild 1917, s. 580 f.).

Med än så heliga försäkringar, att den svenske brodern kände, »hvad äran, hvad broderskärleken fordrar och *måste* fordra», vore det dock icke nog, finner brevskrivaren. »Danmark har rättighet att fordra något *mera*, och vid Gud! ännu måste jag med sorg medgifva att det svenska namnets smädare och belackare hafva rätt, då de påstå, att det fattiga Sverige adopterat samma usla, nedriga statskonst som det hafven beherrskande Britannia, som det på jorden allsvåldiga Frankrike, 'all verdens hopp och all verdens öde', som en barnslig skald en gång kallade det, innan han lärt sig inse att jordisk rättvisa icke var annat än ett tomt ljud — ett ord utan mening». Det är ånyo illusioner, som brustit. Och slutligen besvärjer brevskrivaren familjen Winther, att man där åtminstone icke skall fatta någon föraktfull tanke om hans stackars fädernesland: »Döm ej! gör det icke! Men *om* så är, glöm då Deres ovärdige intill döden bedröfvade C. Snoilsky».

Den första av Snoilskys danska dikter under krisen 1864 är *Skål vid Knutsfesten i Uppsala, Jan. 1864*, publicerad i Upsalaposten 16 jan. Knutsfesten var den nordiska festen för minnet och löftet, som detta år formade sig till en revy med de skandinaviska krafterna men även lämnade rum för besläktade orationer, vilket Snoilsky utnyttjade genom att bringa också Polen sin hyllning. Av dessa är det danska skåldalet en sång för kvinnan, för »Nordens mö» — dock icke det romantiska mänskensidealet utan kvinnan som valkyria och hjälperska i nöden. Särskilt ägnar han tanken åt henne, som i rastlös arbetsiver hela natten vakar vid nålen, offrande sig själv och sin hälsa för att skydda »den ärlige, förfrusne Jens» mot frost och snö på Dannevirkes skansar. Det är kanske Julie Winthers bulletiner om de danska kvinnornas modiga bistånd, som inspirerat denna skildring, men diktaren infogar också en erinran om den motsvarande ödestimma, »då våldet famlar» på vårt eget lås. Mera betydande och enhetligare i stämningen är *Vid Dannevirkes fall*, en maning till ingripande i striden, som ytterligare underströks genom ett redaktionellt uttalande av Upsalaposten, då dikten trycktes. Ruben Berg har konstaterat dess sammanhang

med Strandbergs trotsiga tidsdikter¹, och i eldig harm når Snoilsky upp till förebilden. Över det nya Sveaborg i Nordens hävd är diktaren så mycket mera upprörd, som den fege rövarens stormanfall genom samma här tvenne gånger tillbakaslagits:

Förräderi, du lömska kiv,
du frusna huggorm, kläckt till liv
bland friska lagrars värma!
Så grymt ditt dåd än aldrig var,
ty se, den här, som hädan drar,
den *tvenne gånger* segrat har,
och får en flykt dock härma!

Därefter följer stridsropet till diktarens landsmän: »Männ det ej nu är tider?» Om hjälpa förut varit kärt, vore det nu en bjudande plikt, vore det eländigt och brottsligt att dröja, då det vore *vår* sak som såras och *vår* kraft som blöder. Må därför »vise män» än så mycket förkunna, att Nordens brusande ungdom borde ha mera tand för tunga; hjärtat och sången rådde dock ingen på: »vi måste — måste — sjunga!» Och må slutligen danska hären välja sig ett nytt befäl och i fortsättningen lita icke till »kejsarstoln» eller stenkolsön utan till hjälparen »vid poln».

Dannevirkes fall mottogs som synes med djup bestörtning också i vårt land. För de danska sympatierna, som under de första segerbulletinerna varit mycket starka, kom underrättelsen givetvis som en kalldusch, ökande betänksamheten samtidigt som den framkallade nya ansträngningar att få Sverige med. Betecknande är ett brevuttalande av Sohlman till den ovan nämnde Rosenmüller 18 febr.: »Heder och ära åt det 1:sta Regementet. Det har räddat de skandinaviska sympathierna i Sverige, på hvilka det eljest nu skulle vara alldeles slut». Snoilskys politiska taktik bör alltså vara fullt riktig, då han ägnar sin nästa dikt, tryckt i Upsalaposten 17 febr., åt *Det första regementet*. Vid danska härens reträtt från Dannevirke hade den nämnda truppavdelningen betäckt återtåget och därunder med sådan kraft avvisat anfallen, att huvudstyrkan oskadd uppnådde Dybböl, medan den själv blev så gott som tillintetgjord. Fulltaliga sluta sig åter leden, och en vacker dag avtvåns nog skymfen, heter det i Snoilskys dikt med dess klingande, balladartade rytmer. Blott ett regemente, det första

¹ *Snoilskystudier, Litteraturbilder*, Sthlm 1912, s. 99.

till fot, hade lämnat en lucka i linjen. Och därmed saluterar Snoilsky det ärorika regementet, som förvisso försvarat sin plats som det första, då det på egen begäran varit sist vid reträtten. Må alltså den döda hjälteskaran slumra och drömma om aldrig övergivna skansar, medan de levande som ersättning för det fallna Dannevirke bygga ett starkare värn, »ett lefvande bålverk af bröst uti brand». Ännu en av Snoilskys dikter är ett reportage från krigsskådeplatsen, *Sjöslaget vid Helgoland*. Den besjunger en drabbning, som levererats 9 maj och som utgjorde danskarnas enda framgång av betydelse under kriget. Snoilsky börjar med en skildring av invasionen och av vargahopens härjning: »Hur själfva grafvens frid de bjödo hån!» Man jämföre Julie Winthers brev 1 mars: »Ja, Du har vel seet, at Tydsken mishandler og bortslæper vore Monumenter fra Kirkegaardene». Därefter slår dikten om till en triumfsång för de danska vapnen. Den gula Elbe må stå i Tysklands sold, det mörkblå havet skall dock alltid brusa Danmarks ära.

Av Snoilskys danska dikter återstår sedan endast en men ett mästestycke, den ofta beundrade *Storcken*, som med sin folkliga ton och sin genreartade hållning sticker av som ett friskt grönt skott i en f. ö. mönstergill trädgårdshäck. Sällan har väl revanschtanken funnit en enklare och gripbarare formulering än i denna dikt om det uppränta storkboet »på mjölnarns stuga vid Dybböls kvarn». Man erinrar sig några fascinerande sidor i Holger Drachmanns *Derovre fra Grænsen* om »Möllen» vid det danska Termopylæ, som ständigt sköts ned och åter byggdes upp och efter fredsslutets gränsförskjutning liksom icke »gad gaa efter den Vind, der blæser her, og derfor havde indstillet sin Fart, til den rette Vind kom» (uppl. 5, 1878, s. 47, 60 ff.).

Under tiden hade dansk-tyska kriget gått sin oundvikliga gång. Visserligen hade Julie Winther hoppats, att »den gode Gud nok [har] et lille Mirakkel i sin baglomme for det lille Danmark», men detta inträffade varken vid Dybböl 18 april eller vid Fredericia. Efter en misslyckad medlingskonferens i London april-juni började fientligheterna ånyo, varvid danskarna förlorade Als och måste inskeppa sig till Fyn; därefter följde vapenstillestånd 18 juli, preliminärfred två veckor senare och slutligen definitiv fred 30 okt., varvid Danmark måste uppge hertigdömena. Om skandinaviska stämningar under dessa händelser får man en ganska god föreställ-

ning genom familjen Winthers brev till Snoilsky. Den gamle skalden själv hade helt oväntat debuterat som politisk och nationell diktare i Snoilskys anda:

Riv Strængen af Din Lyra — den maa hvile —
til Buestræng den bedre nu kan passe.

— — — — —
Det för er seet, at Sang kan ryste Throner
i Harmonie med Rifler og Kanoner.

(Sml. Digt. X, 1865, s. 109).

Mycken kritik framkallade hans fem sonetter till Karl XV, vilkas ödmjukt bönfällande ton av dansk press betecknades som ovärdig.¹ Själv karakteriserar han sin stämning i brev till Snoilsky 1 nov. 1864: »Danmark er død, den sidste Gnist af Hæder og Ære er sluknet, vi forhenværende Danske gaaer omkring som slövsindede Slaver, vort Liv er Ydmygelse og den yderste Usselhed» etc. I brev från Julie 23 mars finnes också ett meddelande om Runebergs deltagande, varom hans hustru skrivit till fru Winther, »at kun om Danmark dreie sig alle Tanker, all Tale» och att hennes man med liv och själ vore hos dem samt mycket väl visste besked om hela deras ställning. Om Welhavens förbittrade sinnesstämning och svåra sjukdom skriver Julie upprepade gånger; 16 aug. heter det exempelvis: »Sorg over vor Skjæbne har dræbt ham, ja han elskede Danmark i sin inderste Sjæls Dybde».

Och Snoilsky? Efter allt att döma har han funnit situationen på mer än ett sätt enerverande. Fullt upptagen av slutproven för sin kansliexamen har han emellertid slitits mellan olika intressen, och hans besvikelse över den svenska hjälpens uteblivande speglas kanske icke helt av ett uttalande i brev till Christian Winther 8 febr. 1864, som uttrycker hans smärta över Dannevirkes fall: »O, att jag icke skall kunna annat än vrida ett par obeväpnade maktlösa händer!» eller av hans mera lekfulla yttrande till vännen Wikblad 24 mars, att han i händelse av krig som kronvrak måste ställas i sista ledet. Efter avlagd examen och inskrivning i verken reste han mot slutet av juni ned till Danmark, där han vistades vid tiden för vapenstilleståndet och fram till augusti. Snoilsky har sammanfattat sina intryck av »detta sönderslitna land» i ett brev till Wikblad 31 juli, där han talar om »det oberättigade

¹ Jfr NICOLAJ BÖGH, *Christian Winther III*, Kbhvn 1901, s. 313 ff.

och hemska Fatum, som efterträtt Gud i världsstyrelsen och nu vill utplåna gamla Danmark och strypa Holbergs och Öhlenschlägers språk, för att sedan knuta till döds Bellmans och Tegnér's, kanske redan i vår livstid. I första veckan av nästa månad lämnar jag Danmark, på tröskeln av dess ovissa framtid. Blir det en tysk provins, återser jag det aldrig». Det var hans andra fädernesland, som han kallar det i ett något senare brev till Christian Winther, som sålunda stympat och förnedrat gav honom en sista nordisk avskedshälsning på hans stora resa ut till Italien.

Sammanhanget frestar till en parallell. Man erinrar sig, att några av Ibsens mest etsande minnen från 1864 härrörde från hans vistelse i Köpenhamn samma vår och från den följande resan genom Tyskland. Jämförelsen kan givetvis vara farlig för den svenske skalden. Snoilskys känsloliv var ej Ibsens, han var av sprödare och bräckligare virke, och den litterära värld han behärskade var ej de stora upplevelsernas utan de växlande impressionernas och de glimtande skönhetsbildernas. Ingenting kan emellertid vara felaktigare än att tro, att händelserna 1864 skulle gått Snoilsky spårlöst förbi. De ha över huvud taget icke lämnat *tiden* oberörd. Det var icke endast den skandinaviska utrikespolitiken, som under intryck av de flyktade chimärerna blev försiktigare och håglösare, alla samtida iakttagare ha betygat, att en liknande förändring försiggått med själva tidsandan, som blivit mera kyligt skeptisk. Vad denna utveckling betytt för atmosfären i den kommande tidens diktning, därom avges ett direkt vittnesbörd av Herman Bang, som i företalet till *Haabløse Slægter* betonat den dåtida tristessens sammanhang med de nationella besvikelserna 1864 och erfarenheten av illusionernas bankrutt vid beröringen med en hård och svekfull värld. Men tvärtom ha samma händelser också verkat i eggande och aktiv riktning och det icke minst genom den ibsenska moralismen, varav också Snoilsky i sin senare utveckling tagit bestämda intryck, som jag längre fram skall beröra. Och därmed återkommer jag till utgångspunkten. Ty förutsättningen för en förbindelse på denna linje har i första hand varit Snoilskys egen smärtsamma upplevelse av år 64. Och då han i sin 80-talsdiktning framför allt förhärslig det helgjutna handlings- och offermodet — bottnar det icke ytterst i minnet av den uteblivna handlingen 64? Warburg har berättat (a. a. s. 109), att Snoilsky en gång på äldre dagar, då hans danska sånger kommo på tal och lovordades, skulle ha yttrat, att han icke kunde ta be-

römmet åt sig; han blygdes över att han blott bragt *ord* i stället för att i handling visa sin sympati genom att som frivillig gå ut i striden. Hur han från samma offersynpunkt reagerat mot den materialistiska idé- och håglösheten i hela det svenska politiska livet, framgår med all skärpa av ett brev till Topelius 3 juni 1887:

Sedan många år tillbaka ser jag Nordens framtid i mörka färger. Det kommer mig ofta före, som hade det varit bättre om Sverige-Norge 1864, utan att betänka den olika striden och det sannolika nederlaget, kastat sig i breschen för Danmark. Då hade de tre skandinaviska folken inför sig själva hävdat sin samhörighet, och i själva olyckan räddat aktningen för sig själva, liksom italienarne efter Novara.

Fortsättningen inskräper med en teqnériserande bild, att »folkens lycka kan ej hopsummeras efter handelsbalansen»; folken måste leva för något som bringar eld i ögat och rodnad på kinden, blott de tänka därpå, tills uppfyllelsen en dag kommer, »den som så ofta var en galenskap för de kallt förståndige». »Vad räddade vi åt oss 1864 genom vårt stillasittande? Ett hundratal millioner kanske, på bekostnad av den nordiska enhetstanken, nu en gång för alla jordad». Unionsgrälet skulle aldrig uppstått, om Sverige den gången dignande insvept sig i Nordens fana, »som studenterna ännu i dag sjunga, men icke gjorde» (Castrén, a. st. s. 612).

Framställningen av Snoilskys stämningar under 1864 skulle emellertid vara ofullständig, om man därvid uteglömde en så viktig komponent som hans hat mot tyrannerna, i detta fall hans tyskhät. Det ridderliga och manliga uppträdande mot Tyskland, som S. A. Hedlund påyrkat i *Handelstidningen*, vann mycket litet beaktande hos samtiden. För de krossade förhoppningarna i fråga om Danmarks sak tog man i stället revansch genom en antitysk propaganda, som ofta ter sig både skrytsam och oförskämd. Ett avskräckande exempel är Bernhard Elis Malmströms dikt *Mickel*, publicerad i *Upsalaposten* 27 april 1864.¹ Det är en smädedikt mot de tyska segrarne, som erinras om sina tidigare lagrar ifrån Jena och Sol-

¹ Av samme gamle skandinav är ett något besläktat härrop i *Upsalaposten* 18 maj, *Prolog vid studentkonserterna för Danmark i Catharina kyrka i Stockholm*. Till samma genre som *Mickel* och SNOILSKYS *Champagnevinet* hör också STURZEN-BECKERS *Våra fanor*; som en utgångspunkt för alla de nämnda diktarne kan anföras TEGNÉRS *Den vaknade örnen*.

ferino och sina fängelsemurar i Spandau och Spielberg, symboliska för en nation, som »äter despotismens träck» och »är enkom skapt att gå på knäna». Dikten, som icke glömmet något illdåd vid uppräknningen av Tysklands skuldkonto, är fylld av invektiver sådana som »kulturens niding» och slutar med att tillönska den tyske Mickel »en svensk mark bly i pälsen»; för tiden särskilt betecknande är dess förhånande av Tysklands enhetsrörelse och den stora gesten mot Frankrike:

Men — om från Galliens strand, den väna,
I Danmarks natt i hast det sken
Från bajonettens mängd vid Rhen . . .
Du skälfde nog i de der »knäna».
Hur hastigt då du höflig blef,
Hur ödmjukt freden underskref!

På något sätt samhörig med denna dikt är troligen Snoilskys *Champagnevinet*, skriven under förra delen av 1864 och föredragen i samfundet S. H. T. Champagnen är Frankrikes vin och predikar högt det sköna frihetsruset, medan Tysklands vin är fromt och grönt och tyst — »det rör sig ej — sin 'Bismarck' det behåller». Kulmen av denna eldiga champagnegalopp nås dock, när diktaren besjunger Galliens gloire och franska örnars kämpaflykt vid marseljäsens toner. Då skall det stygga tyska fjäderfät, »hälften papegoja, hälften hög», ömkligt sloka med stjärtpennorna, då slår vinet upp

med stolt rumor i Zuavens huvudknopp,
men slår i knäna på den tyske Mickel.
Då bajonetter blixtra som en skog
kring trikoloren, då vi veta nog,
vem som vi ha att tacka för kampagnen.

Det är naturligtvis en fullt uppriktig avsky för Danmarks förtryckare, som här talar, och i sin helhet är dikten en god barometer för svenska stämningar anno 64. Ett likartat utbrott förekommer också i brev till Christian Winther från Interlaken 19 aug. 1864, varvid Snoilsky samtidigt gör iakttagelsen, att tyskhatet vore den enda konstanta faktorn i hans känsloliv. Under sin resa till Italien hade han varit tvungen att förnya bekantskapen med »detta fördömda land, som Muser och Gratier öfvergåfvo med Goethe — heder och ära hafva aldrig bott der lumpenheten så att säga är

stationär». Då han föresatt sig att undvika tyska språket, hade han på tusen sätt blivit trakasserad av landets »infama pack» och endast som genom ett under kommit fram till Basel.

Nu är jag säker, sedan den breda Rhen flyter mellan mig och det moraliska Sahara, der Vater Jahn ligger begravnen. Det sista jag sett, som påminde mig om denna obehagliga personlighet, var de mörkludna kvadrupederna i björngården i Bern. De reste sig på bakbenen och luffade för bröd; de lade sig ödmjukt på rygg, då man ropade: *couche!* — precis som tysken gör, då han tilltalas från Paris. (O. o. B. 1917, s. 581 f.)

De 24 timmar Snoilsky tillbragte i Tyskland — han reste som ett brev genom dag och natt från Lübeck till Genève, säger han¹ — synes han ha ägnat åt en diktimpuls, varåt han förgäves sökt ge form och varav ett par fragment ingå i hans italienska anteckningsbok.² Den framkallar synen av en fräck barbar, som kör sin triumfvagn över hjältefolkets kroppar, kringstänkande dess ädla hjärteblod. Gråtande av harm har diktaren kysst de röda fläckarna och sänt ett ohört verop efter hjulens larm. Det är ett nytt »re-quiesscat» över en ödesdiger episod i Europas politiska utveckling, ett nytt vittnesbörd om hur Snoilskys »sångarblod» reagerat inför det skådespel, som gripit hans hjärta.

* * *

Innan jag ingår på Snoilskys politiserande Italiyalrik, förutskickar jag några allmänna synpunkter på hans vistelse i Södern. Snoilskys Italiaresa utgör, enligt ett vittnesbörd av honom själv, hans »klang- och jubelår, ett år av naiv sinnlig exaltation», och studerar man samlingen *Italienska Bilder*, erhåller man givetvis ett intryck av överdådig vitalitet. Denna soliga livsberusning är för det första ytterst *naturlig*. För den 23-årige poeten, som nyss sluppit loss ur examensläsandets mödor och bekymmer, bör det ungdomliga jubilerandet inför Hesperiens tjusning vara just det äkta

¹ Jfr SNOILSKY, *Några minnen om Severin Falkman*, *Brokiga Blad* III, Helsingfors 1901, s. 11 f., samt GRÖNSTEDT, a. a. s. 20. G., som hade sällskap med Snoilsky på båten från Köpenhamn till Lübeck, berättar att denne på den senare platsen för att slippa se tyskarna höll sig inomhus.

² R. G:SON BERG, *Snoilskys italienska anteckningsbok*, *Språk och stil* 1918, s. 143 f.

och spontana uttryck man väntar sig. Till semesterkänslan bör också ha bidragit, att han just under de första dagarna i Italien låtit beställa om sin framtida karriär, och hans onkel excellensen Manderström lät honom icke länge sväva i okunnighet om vad därmed följde; jag anför exempelvis hans brevuttalande 19 juni 1865: »Snart nog får du byta skaldens drömmar mot tjänstemannens järngrå prosa, som aldrig, likasom de förra, komma att återfinnas under granna karamellpapper.» Som en paus i allvaret har också Snoilsky själv tolkat dikterna, då han i ett brev till Quensel febr. 1866 kallar dem »ögonblickets foster av ett sinne, som under ett års tid tog sig för att glömma all bitter förtret för att en gång i sitt liv vara så glad och tokig, som man kan vara vid 20 år». Det är den känsla av lössläpphet, som han uttryckt i *Inledningssångens* rader: »Ja, låt oss ila, ja, låt oss springa, / Som yra fålar, af idel fröjd!», och på denna linje ligger också sångernas konception. I själva verket framkallas det bestickande intrycket av vitalitet icke minst av dikternas rutschiga fart och improvisatoriska charme, med andra ord av deras flödande inspiration. Denna poetiska kraftkänsla är å andra sidan icke något alldeles nytt, ehuru den först under reselivets frihet kommer till sin rätt. Sålunda hade han redan den 24 mars 1864 skrivit till Wikblad: »Poesi? — Jag har aldrig känt det där örnsuset kring hjässan tydligare än nu — men just därför kan jag icke skriva än. Jag vet icke varifrån det kommer eller vart det far, men jag vet det färdas på breda vingar.» Och några månader senare meddelar han, att han nu endast väntar på att känna sin ande föryngras »under nya himlar och på en ny jord».

Den naivt soliga uppfattningen berodde, som av det sagda framgår, tydligen också på *föresats*. Då han i ett brev till Wikblad 29 april 1865 talar om Italiavistelsens starka inflytande på sin utveckling, tillägger han: »För detta gynnsamma resultat står jag kanske ej litet i förbindelse hos min förhårdade föresats att i Italien utslutande se vad det är, och icke vad det varit». Man kan fråga sig, under vilka impulser Snoilsky kommit fram till en sådan »realistisk åskådning av själva idealernas land», och man kan därvid erinra om Brandes' uttalande i *Det nittende Aarhundrede* 1875, att *Inledningssångens* diktare genom sin förkunnelse av den friska och sinnliga njutningslusten vore närmare besläktad med Christian Winther än med någon lyrisk skald i sitt eget land; Brandes har

också påpekat¹, att denna dikt sannolikt inspirerats av Winthers *Lad os rejse, lad os vandre*. Hur som helst är det säkert, att han från sin skaldevän, som han under utresan ju ägnat ett längre besök, mottog sådana epistolära råd som att undvika danska kammarjunkare, svenska baroner och tyska lärde för att i stället blanda sig med folket och att Julie Winther rådde honom att besöka artisternas baler för sina modeller samt där finna föremål för nya kärlekssånger.

Det bör emellertid icke glömmas, att till det brusande intrycket av Snoilskys Italiadiktning också bidrager en annan viktig faktor, nämligen den inspirerade *frihetsförkunnelse*, som går genom alla sångerna. I detta fall utgöra de en direkt fortsättning av den polska och danska diktningen men i den nya tonart, som följde med omplanteringen i en lyckligare jordmån. Undan den trista verkligheten, undan katastroferna i Nordeuropa har Snoilsky liksom flytt till ett drömland, där inga bakslag kunde väntas, till Garibaldi's eget hemland, där frihetsstandaret nyss förts segrande fram över halvön och där nya landvinningar när som helst kunde väntas. För Snoilskys frihetstörstande ande har det varit en sällsynt eggande styrkedryck, som kommit honom att glömma tidigare smärtor och besvikelser. »Frälst är Milano, frälst blir Venedig, / När frihets purpursådd strös härnäst», förkunnar han i Inledningssången, som är daterad Padua sept. 1864 och således tillkommit på den österrikiske tyrannens egen mark. Inom två år var drömmen förverkligad — ytterligare några år och ett annat lika brännande problem i Snoilskys dikt, »den romerska frågan», var ävenledes avgjord. Den revolt mot samhällets konventioner, som är en annan sida av Italiadiktningen, har tydligen också den intensifierats under den frigörelseatmosfär och i den poetiska kallelsevisshet, vari han vid denna tid lever. Han kunde därvid anknyta till tidigare erfarenheter av släktmiljöns tvång, uttryckt exempelvis i följande brev till Wikblad 10 dec. 1862 om Orchidéksamlingens utgivande: »Jag bereder mig till en början att få huden full med ovett, tyst, smygande, moquant ovett av min stora, inskränkta släkt, som är så förnäm och artig att tycka illa om hela min böjelse åt det där hållet (för-

¹ *Fem danske Digtere*, Kbhvn 1902, s. 147. Jag påpekar, att en annan av de typiska Italiadiktarna, *Saltarello i Trastevere*, i hela situationen med dess möte mellan natur- och kulturliv har stor likhet med WINTHERS versberättelse *I et romersk Osterie*, där Sir Johns exalterade hustru förälskar sig i en italiensk rövarhövding.

modligen därför att 'min böjelse åt *det där*' hänger tillsammans med min dragning åt vänstra sidan).»

Den politiska frihetsentusiasmen är således en huvudlinje i Snoilskys italienska lyrik. Man kan tillägga, att hans Italiavistelse i själva verket så litet varit ett drömförsjunket och lättjefullt dolce far niente, att han tvärtom blir upprörd, då han på Neapels chiaja stöter på den sovande lazzaronen, som ger landets frihetsstrid en god dag. Dock — i detta fall tror jag man kan konstatera en utveckling inom samlingen, varför jag börjar med en översikt av de olika politiska dikterna.

Snoilskys Italialyrik börjar mera tveksamt och allmänt med ett ventilerande av tidigare politiska stämningar. Till de först koncipierade höra Milanopoemet *Magenta* och Lago Maggiorepoemet *Vindarnes sång om Isola Bella*. Båda äro starkt antiteutonska. Dikten *Magenta*, som har något av stämningen från Runebergs *Veteranen*, är ett äreminne över italienska frihetskriget och demonstrerar hela det laddade tyskhät, som behärskar skalden vid inträdet i Italien; det är som om den tunga atmosfären med en gång hade lättat för honom vid åsynen av den stora teutonska graven på *Magentas* slätt, där zuaven visat sin oövervinnelighet och den cimbriske förtryckaren fått en lektion i folkens rätt. Dikten slutar med en symbolisk vision av »Milanos mö», som av den uppgående frihetssolen krönes till de frias gudinna. *Isola Belladikten* är en av de mest deliciösa och smältande Italiabilder Snoilsky över huvud taget givit, men det är att märka, att han icke uppgår i dröm- och njutningsstämningen utan tvärtom avsvärjer den alltför kvava idyllvärlden. Som bärande moment har han därvid infört en historisk legend, som också behandlats i Nicanders poem om *Isola Bella*¹ och som berättar, huru Napoleon kort före slaget vid Marengo uppehållit sig på ön, där han i ett lagerträd inristat ordet *Battaglia*. Det är i anslutning till denna fabel Snoilsky låter dikten utmynna i ett rop efter hjälten-befriaren, som skall komma och rensa luften: »Så kvaft det känns kring himmelens hörn.» Ett nytt Marengo eller ett nytt *Magenta* — det är de norditalienska dikternas tendens. Redan vid sångernas början har Snoilsky uppställt kontrasten mellan »lagrar» och »nöjen» och inriktat sig på den kommande

¹ *Minnen från Södern* I, Örebro 1831, s. 273 ff. (ingår också i Napoleondikten *Lejonet i öknen*).

frigörelsen. Till skaldens tidigaste stycken hör också ett annat Lago Maggiorepoem *I Sankt Borromei hufvud*, som är ett pojktaktigt skämt med den ryktbare 1500-talskardinalen och som i den norditalienska serien av tyskfiendliga poem står isolerat, förebådande Romtidens antipapistiska. I sin helhet är denna diktgrupp utan djärvhet och nyhet — den allmänna frihetstendensen är däremot fullt tydlig.

Nästa steg i utvecklingen markeras av dikterna från Venedig och Padua, som äro mera betydande och ha större intresse. Paduadikten *Inledningssång* ger som bekant programmet: i stället för det döda Italien det levande och framtida, i stället för gamla vaser »det simpla svärdet uppå Caprera», i stället för Romas fallna stoder »ett bättre, nytt Capitolium». Som tidens politiske frihetsskald i allmänhet, som Sturzen-Becker i dikten *Verkligheten till fantasien*¹, vill Snoilsky vara »tidens barn» och verklighetens tolk, bygga »ett Gimle» åt människorna i denna värld och använda sången som sin murarslev därvid. Det är om detta diktprogram Snoilsky i det citerade Wikbladbrevet april 1865 yttrat, att han varit den förste Italiadiktare, som »låt vara ojämförligt underlägsen mina föregångare, dock haft mod att uttala en rent realistisk åskådning av själva idealernas land». Och Warburg har i sin framställning (C. S., s. 146) mycket starkt understrukt riktigheten av detta omdöme, då han som Snoilskys originella insats framhåller, att han icke prisar ruinernas skönhet utan de nya tidernas frihet. Det är naturligtvis också riktigt. Men man bör därvid icke förbise en sak, som i själva verket spelat en avgörande roll: den oerhört stora skillnaden i situation och utgångsläge mellan Snoilskys diktning och hans föregångares. Då Byron, Böttiger och Malmström, för att endast nämna några exempel, skrivit sina Italiapoem, hade landet endast varit ett de stora minnenas land, en stackars blödande och söndersliten nation utan kraft till självständig samling, vilken vid jämförelse med antiken tedde sig ungefär som det dåtida Grekland förhöll sig till det gamla Hellas. Som typiskt för uppfattningen citerar jag några versrader ur Malmströms dikt *Fiesole* från nov. 1846:

Jag tackar himlen, att det ej är mitt
 Det djupt förnedrade, det sköna landet.
 Här är mig qvaft, jag kan ej andas fritt,
 Jag anar bojan och jag hatar bandet.

¹ WARBURG, *Ill. sv. litt.-hist.* IV: 2, s. 372.

Du skall ej fångsla mig, du sköna slägt,
Jag skall ej dåras af din helgondragt etc.

(Dikter II, 1847, s. 143 f.)

Då Snoilsky däremot besökte landet, var det sedan fem år tillbaka nutidens och framtidens land, frihetens och det nyväckta starka nationalmedvetandets stat, tidens liberala älsklingsland framför andra, där Snoilsky hade så mycket större anledning att andas ut och »andas fritt», som friheten i det övriga Europa slagits i bojar.

Detta om själva programmet. Kommer så utförandet. I själva verket företer Snoilskys italienska serie icke en enda obruten linje utan har avvikelser från programmet, som visa en ganska väsentlig skiljaktighet i inspirationen. I Inledningssång och de följande dikterna är uppfattningen visserligen realistisk i Snoilskys mening, men i ett par av de föregående poemen är den så romantisk och Italiakonventionell som möjligt. Det gäller Venedigsångerna *Venezia* och *Palatset Mocenigo*. I den senare dikten, som ju tolkar den förvuxna ruinstämningen från Byrons boning i Venedig, går Snoilsky helt och hållet upp i den dova beklämningen och slutar med att skönja skaldens egen ädla och bleka profil i månskimret på det moriska fönstret; det stämmer mycket dåligt med Inledningssångens fem-sunda-sinnensteori. Ännu mera gäller detta om den rent historiskt inspirerade *Venezia* med dess dystra skildring av de öde praktpalatsen, en enda vemodig elegi över gången storhet och svunnen ära, avbruten av indignerade utfall av sorg och smärta mot det dådlösa släkte, som lekande och muntert bär förtryckarens bojar — alltså hela registret i den traditionella Italialyriken. Att där icke endast finnes vemodsstämningen från *Childe Harold* och *Ode on Venice* utan också det uppsluppna överdådet i *Beppo*, spelar härvidlag ingen roll. I själva verket beror ju den olika synpunkten därpå, att Venedig var en av de få landsdelar, som fortfarande voro underkuvade och således alltjämt lämnade rum för dylika smärtsamma historieperspektiv. Men Snoilskys känsliga reaktion på denna punkt visar ju allra tydligast, vilken avgörande roll den historiskt-politiska situationen verkligen spelat för honom. Det är betecknande, att han i Inledningssång gör direkt front mot den melankoliska Venedigstämning han förut biktat: »Låt icke sorgen få makten med dig, / Fast glädjen ej är vid Brenta gäst!» Från denna tidpunkt har han också, utan att låta sig rubbas av enstaka politiska sorgemoment, sökt genomföra den sangviniska Italialinjen.

Och i nästa strof har han ånyo tydligt inskräp sin strävan, då han på en gång givit en kritik av Veneziaskildringens öde praktpalats och en upptakt till Neros gyllene hus: »Slut dig till Roma, det fornas moder, / Men stirra ej på dess öde rum».

Om man så vill, skulle man i Snoilskys Italiadiktning kunna urskilja ännu en variation av uppfattningen, jag syftar på den utomordentliga Neapeldikten *Chiajan*.¹ Med dess förhärliande av lazzaronlivet har han nämligen i viss mån släppt den politiska aktivismen och hyllat en forntidsinstitution, som stod i strid med frihetsprogrammet. Det är ett avsteg från nutids- och framtidslinjen, som är otänkbart både i Venedig- och Inledningssångerna — hur olika inspirerade dessa än äro —, och det sker också på ett för skalden ytterst karakteristiskt sätt. Dikten börjar med en kärleksfull utmålning av gatans brokiga folkliv och myllret av »Masaniellos lättförsörjda stam», som ligger sorgglöst utsträckt i skydd av trappornas stenalkover. Under det timmarna gå, förbli emellertid lazzaronerna lika orörliga, och situationen börjar kännas enerverande för skalden; i den vaknande frihetens land, där »lagern löfvas att ge nya kransar», höves icke något dolce far niente eller någon lättsinnig pliktförgätenhet. Det är de tidigare sångernas genomgående åskådning, som i denna moralpredikan tydligt avspeglar sig. I Chiajan däremot röjer sig en ny synpunkt: efter det lilla utbrottet följer en slutgiltig kapitulation inför den artistiskt betagande anblicken, och motivet ges en ömt försonande tolkning. Det ligger nära till hands att i dikten se ett intressant psykologiskt dokument, en självuppgörelse inför öppen ridå, där skalden frigör sig från den politiska moralismen i sin syn på landets befolkning. Trots allt, trots Inledningssång och Saltarello, är det dock marmorstodsynpunkten på Italien, som han i det föregående anlagt; skillnaden är endast, att han överflyttat den till »dessa kvinnor och desse män», som han mött på gatorna, och i landets befolkning trott sig se antikens Bruter och Cassier, frihetskjältar och tyrannhatare. Först i Neapel har han lärt sig den ömsinta konstnärliga förståelsen för en främmande ras och dess olika förhållanden, har han övergått från ett idealistiskt till ett artistiskt-realistiskt betraktelsesätt — man kan säga Heidenstamssynpunkten

¹ Tycks enligt odaterat fragmentariskt brev i *Carl Snoilsky och hans vänner* II, s. 30 f. — vilket jag förmodar utgör avslutningen på det i a. a. I, s. 93 ff. meddelade och 29 april 1865 daterade — vara skriven i Sorrento. Också i andra fall torde gälla, att dikterna icke alltid utarbetats på platsen.

— på Södern. Givetvis har han också i fortsättningen starkt behärskats av sin entusiasm för Italiens frihet, men den politiska överspänningen har släppt honom, och han går mera upp i de yttre intrycken. Under Syditaliens berusande blå himmel har diktaren liksom genomgått en frigörelse, efter upptäckten av lazzaronens tjusning följer också med något av en inre konsekvens förbindelsen med la bella Sorrentina, och i hans underbara Sorrentodiktning har denna hängivenhet åt de omedelbara yttre skönhetsintrycken erhållit sitt bestående minnesmärke.

Att dikt för dikt genomgå Snoilskys politiserande Italiapoem torde efter det sagda vara överflödigt; frånsett Neros gyllene hus, som jag senare skall behandla, äro de till innehållet tämligen enahanda. Alla gå de i frihetspolitikens tecken och drömma om enhetsverkets skyndsamma fullbordan. Politiskt måste Snoilsky givetvis närmast räknas till det s. k. rörelsepartiet i Italien, de extrema aktivisterna, som i motsats till den försiktigt kryssande officiella politiken omedelbart ville marschera mot Rom och Venedig. Napolidikterna äro i detta hänseende icke mycket olika de norditalienska. I *Salvator Rosa* biktar skalden sin valfrändskap med den djärve frihetsälskande målaren, som profeterat om »Italiens huggande och blanka svärd» men aldrig fick se sina drömmar förverkligade. I *En bal i Palazzo Reale* tecknas den blyga rosiga kärlekslyckan mellan en ung husar och hans tillbedda, men bakom de båda unga vidgas perspektivet mot ett spel med högre insatser; först då officeren, som tidigare vunnit sina epåletter vid Solferino, hämtat åt sin brud Venetiens fana, är han värdig att nå personlig sällhet. Och i *Masaniellos tarantella* är det icke ett stycke folkliv utan den vilda frihetsdansen, som skall ge signalen till främlingsligans förgjagande, skalden målar; han har endast givit en historisk kostymering åt dikternas genomgående tendens.

Svårigheten att renodla den politiska ämnesgruppen och den mera vidgade synpunkt, som i denna studie anlagts, torde motivera, att jag något överskrider politikens ram. Jag gör det för att uppställa frågan, om de optimistiska Italiadityramberna — givetvis det element, som ger Snoilskys diktcykel dess huvudprägel — också äro det fullgiltiga, adekvat täckande uttrycket för hans stämning. I själva verket har man icke sällan ett annat intryck, förnimmer man bakom och under Italiaruset allvaret och plikten, släkttraditionens

ursprungliga pliktkrav, som han icke kan glömma. Det är en hemligt tonande sträng, som man ofta tycker sig förnimma mitt i den larmande glädjen och som icke ens undertryckts av Inledningssångens evoerop inför de väntande fröjderna. Diktens något forcerade prägel och den iver, varmed skalden garderar sig mot en rad tänkta motståndare, vittna redan de om en slags osäkerhetskänsla. Icke heller här har skalden kunnat frigöra sig från förvissningen, att den som kommer från »köldens, mödans länder» snart skall väckas av pliktkravet, och njutningen följas av ett pinsamt dagen efter: »I morgon blyges man för hvarandra, / Att man var säll som en gud i går.» Jag nämner också Romdikten *Saltarello i Trastevere*, där tamburinerna skrälla, så att det hotar slå lock för ens öron, en högljuddhet som redan C. R. Nyblom fann vara ur äkthetens synpunkt oriktig, »en öfverdrifning af den syd-ländska lifligheten».¹ Man observerar även, att han ännu i dikten *Sorrento* anser sig ha skäl att säga farväl till »de gamla bekymren och kvalen». Viktigare än dessa invändningar är dock, att samlingen Italienska Bilder vid närmare undersökning visar sig vara ett ur viss synpunkt verkställt urval och därför icke svarar mot Snoilskys stämningar under resan. Hemlandsmotiven t. ex. ha tämligen konsekvent blivit uteslutna. I verkligheten var den strikta stämningsslinjen ju ingalunda Snoilskys styrka, men däremot var han tillräckligt beräknande artist för att skära av de utväxter, som störde den konstnärliga linjen. Den poetiska uppfattningens samling kring en centralidé har han f. ö. själv — i ett brev till Wikblad 29 okt. 1865 — framhållit som Italiadiktningens styrka.

Att fixera Snoilskys verkliga stämning under Italiatiden är i själva verket icke så lätt, då hans resebrev äro fåtaliga och — med ett par undantag — tämligen intetsägande, bitande sig fast i enstaka upplevda episoder eller gemensamma hemlandsminnen. Därtill kommer, att resans skilda delar haft en ganska olikartad karaktär; vad som gäller om vistelsen i Nord- och Syditalien behöver därför icke gälla om Romtiden. Materialet tillåter mig endast att på en punkt — beträffande Romtiden — göra en precisering; denna innebär emellertid samtidigt en nyansering av den äldre uppfattningen, ty efter allt att döma har den varit en tid på gott och ont. Som bekant vistades Snoilsky i Rom från slutet av september 1864 året ut. Som ett indicium om sinnesstämningens oro nämner jag först dikten *Grafven utan namn*, en elegisk betraktelse över den enkla namnlösa hällen vid Cestii pyramid, där stenens daggstänkta ros och

¹ *Svensk Literatur-Tidskrift* 1865, s. 505 f.

krossade lyra enligt Snoilsky symbolisera ett brustet sångarhjärta: »Så fort blir intet glömskans del / Som ett förstummadt strängaspel.» Warburg har om detta fint kända poem yttrat (a. a. s. 149), att den melankoliska stämningen vid denna tid icke bör ha varit för skalden naturlig. Därom kan man dock tvista. Man jämföre Snoilskys Rombrev till Christian Winther 16 nov. 1864:

Det var mig i sanning en stor, oväntad glädje att mottaga ett bref från dig. Nedtryckt som jag var och är af illamående och scirocco, kom det mig till mötes som en frisk fläkt från hemmets mindre blå, men mera rena himmel. Jag tycker mången gång hernere, att jag redan fått mera än nog af att se stympade statyer, som förvittra i en pestsmittad luft, nog af att se dessa magra pinjer och cypresser, som med sin grönska envisas att hyckla sommar i detta dödande, höstliga regndusk —, kort sagdt, jag vantrifves här på det allra ohyggligaste; klimatet dräper mig bit för bit. Jag vet ej hvad jag ville ge för att få se boken och björken med sin mjella, hvita snö. Jag vet ej, om det är hemsjuka jag har; men sjuk är jag, genomsjuk.

(Clausen, a. st. s. 582 f.)

Också fortsättningen utgör en enda klagan över tillståndet i Rom. Det kan givetvis ligga nära till hands att karakterisera det som endast ett pessimistiskt utbrott; å andra sidan har skalden själv givit sin bekännelse så utsträckt giltighet, att han av sina dagar vid Tibern endast vill undantaga *en* såsom varande en stor upplevelse, »den vackra solskensdag (den första och sista på en månad), som jag tillbragte i Tivoli». Denna lyckliga dag avsatte en av Snoilskys underbaraste italienska dikter, det lilla poemet *Tivoli*, som med sina växelvis pärlande, susande och viskande strofer andas en stämning av klassisk klar aftonro och som han tydligen skrivit i den berusande känslan av att vara sibyllans utvalde gunstling. Men också huvudstämningen i brevet, den långa längtan bort från magra pinjer och cypresser i ett dödande, höstligt regndusk, har troligen givit upphovet till en dikt. Om jag icke mycket misstar mig, har detta nämligen varit underlaget för den Djurgårdsmålning i läcker pastellton, som han givit i Rom-poemet *Bellmansro*, en dröm om studentikosa kamratfester under gröna luftiga ekvalv med ett tydligt stänk av vemod: »O, när sitter jag åter, jag irrande gäst, / I den krets, där jag hade det varmast och bäst?» Konceptionsarten är i så fall av identiskt samma karaktär som i *Kreolskan*, där Snoilsky under intryck av Uppsalaslättens trista, nakna höststämning drömt sig bort till Söderns soliga och färgstrålände värld.

Det viktigaste vittnesbördet om Snoilskys stämningsvacklan

under Italiatiden är emellertid samlingens nu redan tangerade hemlandsmotiv, som börja redan under första veckorna och sedan dugga med jämna mellanrum. Jag kan så mycket hellre dröja vid denna psykologiskt intressanta grupp, som den icke saknar ett politiserande inslag. Den tidigaste dikten är *På promenaden i Florens*. I vimlet av människor och surret av olika tungomål på den stora promenaden gripes skalden av det vemodiga i att tillhöra en liten och obeaktad nation. Hur annorlunda då stålet inpräglade Carlars och Gustavers tungomål? Hur sammanpressar det ej hjärtat, att andras svärd skola spela språkmästare i Europa och svensken aldrig få höja tonen! Skalden tröstar sig emellertid med tanken på den förgängliga tomheten i segernationernas triumfer, som han nu låter passera revy. Den gallske munsjörn kringstrålas av Sevastopols skimmersol, tysken går och drömmer om germansk kraft och sönderborgska hjältedater, moskoviten rekreerar sig vid Arno efter blodsdåden mot Polen, och den sprättige master Bob är en värdig representant för gamle Pams krämarpolitik; man observerar, att engelsmannen med sin lumpna vinningslystnad blir minst lika hårt åtgången som ryss och tysk, ett vittesbörd bland många hur illa berörd 60-talsgenerationen var av Palmerstons fredspolitik under danska krisen.¹ Genom den verkställda paraden eggas nu skalden till ett mera tillitsfullt tema: moder Svea kan trösta sig och behöver icke blygas över sin fattigdom. Den ära Sverige äger fördunklas icke av polska tårefloder, av sålda bundsförvanter och lömska överfall.

Se så, var glad och ej förlägen,
se skarp ut som en dragen dolk!
För ingen skall du gå ur vägen,
Son af Linnés och Wasas folk.

Det är en uppmaning till glatt och frimodigt nationalmedvetande inför utlandet, som tydligen inspirerats av Runebergs *Vårt land*: »vår forntids land, vår framtids land, / var för din fattigdom ej skyggt, / var fritt, var gladt, var tryggt!»

I samma tonart går dikten *Livorno*. Från blomsterstaden vid

¹ I brev till WIKBLAD 24 jan. 1865 talar SNOILSKY om en engelsk tredäckare, vars kanonad dundrat i Neapels hamn, »kanhända för att döva det onda samvetet, som menar att denna kanonad gjort bättre nytta för äran och Old England, om den ägt rum vid Stralsund och Danzig i fjol somras. Men vad är det värt att tala om ära m. m. med nutidens Engelmän? Den svarta prinsens och Lord Nelsons ättling är en tjock Alderman, som man ej kan fordra skall dansa i takt efter Rule Britannia.»

Arno har skalden kommit ut till vågskvalpet och tjärlukten på Livornos redd, där Medelhavets vindar sopa bort hans »lilla smärta» och verka som ett strålbud för hans veka sinne, som redan tycks ha förlorat erövrarandans käckhet. Mest gripes dock Svenska Bildernas blivande sångare av den gulblå flaggan, som skönjes mellan masterna i hamnen, svällande för nordan som en hjältebarm.

Mitt land, jag rikedom vill kalla
 Din fria stolta fattigdom!
 Din snöflock på min graf skall falla
 Och ej orangens hvita blom.

Man känner igen Runebergs tema om guldlandet med moar, fjäll och skär. Inledningssångens diktare, »från foten skuddande hemlandssnön», hade tydligen icke helt lyckats omskapa sitt sinne. Det är med en lättörd hemlandskänslas ömma tonfall han i fortsättningen går att beskriva den smidiga svenska korvetten och dess raska bussar. För att kämpa med österns drake borde den helst vara försedd med pansarskydd — ett uppslag till de senare försvarsdikterna! — men i värsta fall kan den också klara sig utan, ty »än finns det gamla lynnets art». Och som konkret fall tecknar Snoilsky därefter sjöman Viger, som pank och flat återkommer från sitt äventyr i staden men får skaldens fulla förlåtelse, då han fört sitt lands färger med den äran och rett sig en mot tio.¹ Det är raska gossar, menar Snoilsky; från sekundlöjtnanten till matrosen högst i vanten »jag yfves att tillhöra dem».

Italiarens betydelse för Snoilsky ligger i själva verket icke minst däri, att han på utländsk botten helt och fullt upplever fosterlandets värde och makt och därmed skapar sig en grundval för sin blivande patriotiska diktning. Ännu tydligare framgår detta av *Jultankar i Rom*, det intensivaste bland hemlandspoemen, som i motsats till de föregående verkligen medtogs i samlingen av italienska dikter. Man behöver endast lyssna på huvudtemat: »Mitt land, mitt land, hur mår mitt land med marken vit af snön» för att känna igen rytm och ton från Runebergs Vårt land; en reminiscens därifrån är också hela den inledande kontrastteckningen mellan Söder och Nord, och även skildringen av snölandet, där kornet spirar i norrskensnatten, har mycken likhet med det runebergiska stjärnenattens och sommarljusets land. Tydligen har Runeberg denna tid spelat en stor roll

¹ I *Bilder från Italien tecknade af Carlino* (C. R. NYBLÖM), Upsala 1864, s. 241 ff., berättas en märkvärdigt likartad händelse.

för skaldens patriotiska inriktning. Obestriddigen har också hemlandskärleken i en dikt som denna erhållit en äkta och gripande tolkning, även om avslutningen präglas av en övergivet snyftande ensamhetskänsla, som blir alltför sentimental och har mera av rent personligt vemod. Att icke heller Syditaliens rikare skönhetsintryck förmått döva hans hemlandskänsla, framgår av *Sång i Neapel*. Tvärtom synes naturens överväldigande prakt och rikedom endast ha ingivit honom en känsla av övermättnad, och det är med en vemodig glädje han för sin syn frammanar fosterjorden i dess kyska fattigdom. I all sin konstfullhet är den en verkligt innerlig dikt och ett egendomligt förspel till den kort efter skrivna *Sorrento*, där skalden med en rysning tänker på »isar och drifvor vid polen». Som en sammanfattning av hela denna diktgrupp skulle jag slutligen vilja sätta *Vid Skandinavernas Julfest i Rom 1864* med dess variation av det nordiska samhörighetstemat; som en upptakt till Michelangelodiktens vädjan verkar det, då skalden manar: »Upp då till verket, upp alle man, / Med pensel, mejsel och penna!» Vare sig man genomgår de italienska frihetspoemen eller deras kontrastgrupp av hemlandsmotiv, blir alltså resultatet detsamma: att Snoilskys Italiatid ingalunda uteslutande varit en sorglös lättningstillvaro.

*

Jag avslutar denna framställning av Snoilskys politiska Italia-lyrik med en granskning av »*Neros gyllene hus*», den obetingat intressantaste i diktgruppen. Politiskt är dikten det stora uttrycket för Snoilskys ställning till »den romerska frågan». Påvedömet stod denna tid inför en av de avgörande kriserna i sin tillvaro, och Snoilsky var livligt intresserad av utgången. I den utmärkt målade *Regnväder i Rom*, ett av samlingens mästestycken, har han givit en mycket god situationsbild. Först då det regnar »Sarder», kommer Pius att flytta från sin stol, försäkrar diktaren.

Hur slita ej Frankrikes söner,
Som vakta här, år efter år,
Att herden för kyrkan ej röner
Förtret af bångstyriga får!
Lungsure i hvita gamascher,
Marschera de tappre förbi.
En ed om »la belle Italie»
Går grof ur mustascher.

Som bekant hade Napoleon under Mazziniupproret 1849 gjort ett inskridande till påvens beskydd och sedan låtit en fransk garnison kvarligga i staden som värn mot nya republikanska revoltförsök. En ny uppgift erhöles de franska bajonetterna under italienska frihetskriget, då de måste skydda påvens välde i Rom och dess närmaste område mot den nationella enhetsrörelsen. För Napoleon var situationen både brydsam och obehaglig: å ena sidan hade han måst ingripa mot den italienska frihetssträvan, som han själv hjälpt på traven, å andra sidan var väntjänsten mot påven av sådan art, att den varken tillfredsställde denne eller det klerikala partiet i Frankrike, av vars stöd kejsaren var beroende. I Roms stadsliv var emellertid den franska garnisonen ett markant inslag. Snoilsky hade till och med turen att göra personlig bekantskap med »de franska gossarna», och det är med synbar stolthet han i brev till Wikblad 24 jan. 1865 berättar episoden: »på min vän korporalen Longés inbjudning intog jag en nattlig *déjeuner* i en av kasernerna i Trastevere, drack vin för 10 sous, och skämtade över *les autrichiens et les autres chiens* med de franska gossarna ända till ljusan dag. En sådan där folkfest är namnet för en poet — hvaba?» Det lilla symposiet, som säkerligen varit en tämligen enastående »folkfest» för skalden, firades på nyårsaftonen och hade börjat på ett värdshus, som lockade med det klassiska *Est, est, est*. Belysande för Snoilskys politiska uppfattning är hans sammankoppling av de franska och skandinaviska sympatierna: de nya vännerna voro nätt upp »de bästa, renhårigaste skandinaver jag känner, nämligen fransyska soldater av linjen. Det är nämligen *de*, som en gång i tidens fullbordan skola görat, enfin . . . jag är helt och hållet fransos i mina framtidsförhoppningar: *La France a un français de plus!*»

Strax före Snoilskys ankomst till Rom inträdde en förändring i den politiska situationen. Den 12 sept. 1864 ingicks nämligen ett fördrag mellan Frankrike och Italien, enligt vilket det förra landet inom två år lovade återkalla sina trupper från Rom, medan det senare förband sig att icke anfälla det påvliga området. Med samtidens livliga intresse för Italien blev naturligtvis också denna konvention starkt observerad. Italien hade otvivelaktigt dragit största vinsten, heter det i en politisk återblick i *Svensk Literatur-Tidskrift* 1865 (s. 116 ff.). Visserligen hade den unga staten för tillfället måst avstå från det lidelsefullt efterlängtade målet för sina framtidsdrömmar, besittningen av Rom, men å andra sidan hade

man endast lovat att tåligt vänta, tills den redan övermogna frukten av sig själv fölle i dess sköte. Det franska handlingssättet åter hade dikterats av landets behov av nya allianser, men Frankrike hade också gjort de största uppoffringarna. Särskilt framhåller man den anförda motiveringen för återdragandet av trupperna, nämligen att påvemaktens regeringsmaximer alltför uppenbart strede mot 1789 års principer, som numera måste vara grundvalen för varje stark regering; därmed hade nämligen kejsarens politik ådragit sig de fanatiska katolikernas hat och smädelser såväl som allmänhetens ironiska uppmärksamhet på ordningen i hans eget land. Från denna Napoleons erinran om 1789 års principer är det också, som Snoilsky — i sitt brev till Christian Winther 16 nov. 1864 (Clausen, a. st. s. 583) — gör sin kommentar. Osäkerheten i Rom hade icke i mannaminne varit så stor som nu, men, säger han: »Hvad slags ordning vill man begära af detta prestadöme, der allting ligger i lägervall, och man är ett halft årtusen efter sin tid? . . . När får man en morgon höra den galliska tuppen gala signal för medeltidens rococo att begifva sig till sin graf igen? Denna 'convention' litar jag ej stort på. Ingenting godt kommer från Ludvig Napoleon». Från dessa förutsättningar är det också den politiska framtidsbilden i Neros gyllene hus närmast har utgått.

Det bör emellertid tilläggas, att den romerska frågan icke endast var en politiskt-diplomatisk fråga utan också en kulturstrid. Om man studerar samtida tidningar, finner man där oupphörligt uttalanden om brytningen mellan kyrkan och den intellektuella bildningen i Italien, en schism som ansågs omöjlig kunna biläggas eller leda till försoning genom ömsesidiga eftergifter, endast avgöras genom att den katolska religionen rycktes upp med rötterna. Man beskyllde bland annat det reaktionära prästerskapet för att ha tagit landets utvecklade rövarväsen i sin sold. Jag citerar som belysande en artikel i Aftonbladet 26 juli 1865, där Italiens och mänsklighetens framtid sägas vara beroende på utgången av denna strid och där som enda möjliga målet sättes en intellektuell och religiös reform eller revolution. Det är denna revolution, som målats i Snoilskys dikt.

Den viktiga Romdikten Neros gyllene hus, en av de tidigaste, är en klockringning över de forna dagar, då friheten icke fanns, över cæsarernas svunna härlighet såväl som över påvarnas ännu icke förgångna. Den historiska processionen av kejsare och påvar

drar emellertid förbi, och i de forna väldigheternas ställe låter dik-
taren skymta en skönare syn, de fries triumftåg och det nya rikets
grundande. För »tidernas yngste son» ter sig denna omvälvning
som frigörelsen från allt hämmande andligt tvång: det varma rör-
liga livet, förfruset och osällt sedan hedenhös, har brutit fram som
en yster kaotisk vår, den store Pan vaknar, Hesperien är äntligen fritt:

På blomsterströdda gator
Det vimlar af frie män;
Det åker en triumfator
På Via Sacra igen.

Rom är ej längre ett tillhåll för slavar, präster och skälmar. Det
är hjältars buckliga hjälmar, som ge staden sin prägel, och revolu-
tionens symbol är den fritt blickande genien, »med flygande lockar
kring pannan och mössa af frygisk snitt».

Revolutionen är således fullbordad. Den galliska tuppen har
galit signal för medeltidens rococo att begiva sig till sin grav igen,
och i 60-talsliberalismens anda har skalden invarslat en ny, bättre
och upplyst tidsålder. Den optimistiska idén om framåtskridandet
till ett frihetens och ärans gyllne rike — Sturzen-Beckers nya Gimle
— är diktens bärande innehåll; kanske är det icke heller alldeles
en tillfällighet, att Snoilsky just i representationsreformens dagar
uppståmt detta tegnérska »vad förmultnat är skall ramla». De litte-
rära anknjtningarna ge sig f. ö. själva. Det är nyantikens i *Den
siste atenaren*, där Rydberg fem år tidigare dragit i härnad för
»den västerländska åskådningens, utvecklingens, frihetens sak» gent
emot den reaktionära orientaliska åskådning, som främst under-
kastade sig yttre makter; liksom Rydberg har säkerligen också
Snoilsky känt sig som en idéernas stridsman, slungande sitt spjut
mot de fientliga lederna. Det är vidare Bernhard Elis Malmströms
ständiga utfall mot påve, munkar och präster, dessa nutida slavar
som trampa på cäsarers gravar och förpesta luften. I dennes
italienska *Resebilder* vimlar det av liknande stämningar som i Neros
gyllene hus; jag citerar exempelvis dikten *Fiesole*:

Omkring arenan murgrönsrankor gro,
Och blomster le der gladiatorn blödde,
Och mossan vexer, ödlan bygger bo
Uti den håll, som kejsarthronen stödde.

(a. st. s. 139).

Eller dikten *Sibylla Tiburtina*, där han låter den höga sibyllan sia om en förklarad framtid för den eviga staden:

Cæsarernas palats står upp igen,
Och fri bor skönheten på Romas kullar,
Och Tiberns bölja — kär för frie män —
Emellan konstens nya tempel rullar.

(a. st. s. 163).

Visserligen finnes det också en väsentlig skillnad mellan de båda diktarnas framtidstro, men denna berodde på de olika politiska förhållandena; man förstår i varje fall, att Malmström skulle vara särskilt disponerad för att uppskatta just denna dikt. »Siaren Malmström», skriver Ernst Björck till Snoilsky febr. 1865, »lär egentligen uttryckt sin beundran för Neros gyllene hus. Förmodligen är han belåten, emedan där vankas litet ovettt mot prebakarna». Jag tillägger, att Snoilsky i ännu ett poem från denna tid, den nyssnämnda Regnväder i Rom, anknuter till Malmström (dikten *Rom*), även där i en hånfullt antipapistisk ton.

Också i en annan Romdikt har Snoilsky uttalat ett anatema mot påvemakten. I poemet *På Romerska Campagnan* skildrar han först campagnans ödsliga ofruktbarhet — skönhetsvärdet tycks han icke haft något sinne för — och utbrister därefter: hur blev väl den trakt, som fordom varit »källsprängsrik, elysisk», en förpestad ödemark? Dikten svarar:

Ej genom Genseriks förstöringsflit,
Ej genom blonda horder ifrån nordén;
Men »Guds vikarie» gjort med himmelskt nit
Ett helvete utaf den sköna jorden.

Mera hätskt hade icke Voltaire skildrat kyrkans representanter eller Rydberg framställt den maktlystne kristne uppkomlingen Petros. Om Snoilsky ansett sig behöva ytterligare stöd för denna uppfattning av påvemaktens förlamande inverkan, så kom denna bekräftelse i den beryktade encyklikan av den 8 dec. 1864, där påven såsom svar på det fransk-italienska fördraget uttalade sin förkastelsedom över hela den moderna utvecklingens grundvalar, över religions- och tryckfrihet såväl som över vetenskapens frihet och den demokratiska författningsfriheten.

Neros gyllene hus är tillägnad Henrik Ibsen. I mitten av juni 1864 hade denne anlänt till Rom, och efter ett par månaders sommarvistelse i trakten av Nemisjön hade han kort före Snoilskys ankomst återförenat sig med den skandinaviska kolonien, där också den svenske diktaren erhöll sitt stamtillhåll. Som framgår av en notis i Julie Winthers brev 7 nov., har denne mycket snart imponerats av norrmannens geni och till läsning rekommenderat hans arbeten. På kvällarna samlades skandinaverna i en liten rökig osteria vid Via Tritone, och över sorlet och glammet hördes då ofta Ibsens stämma; han disputerade denna tid tappert, i synnerhet när den skandinaviska politiken kom på tal, och det kunde därvid ibland gå rätt hett till, har Snoilsky berättat i sin förut citerade uppsats om Falkman. En känd episod i de båda diktarernas samvaro är deras sammandrabbning om den manderströmska politiken, där Ibsens mordlust sårade Snoilsky i hans släktkänslor och kanske också i hans patriotism. Att skandinavismen stod i centrum av diskussionerna på Tritone, har även inskräpts i Snoilskys långt senare hyllningsdikt till Ibsen med dess minne av Dybbölskanonaden år 64.

Nyss våldet stympat
 Norrøna-stammen;
 Vi delte sorgen,
 Vi delte skammen.

Jag hör dig tala
 I sena natten,
 Det ljungar under
 Den stora hatten!

I Snoilskys själ ha de ljungande straffalen om sorg och skam rivit upp de ännu icke ärrade såren och fastnat som hans outplånliga minne av denna samvaro. Mer än någon annan hade Ibsen hållit vid liv de pinsamma, upprörande intrycken av 1864 års händelser, och under den första Romtiden ha de ofta givit hans glödande indignation något av ett vulkanutbrotts häftighet. Det var också under denna tids etiska överspänning, då hans tankar uteslutande malde kring föreställningen om sviken ära och sviken tro, som han samlade stoffet till Brand-diktens uppgörelse med de nordiska folken. Och det var i Tritones diskussioner han först rörde domedagsstämningen och först utslungade Brand-diktens bann-

strålar mot halvhetens och ackordens ande. Dietrichson har i ett konkret fall underrättat oss om arten av dessa kvällssamtal, vilka enligt hans meddelande¹ så småningom samlade sig kring problemet, om en diktare för att kunna leva ägde rätt att välja sig ett borgerligt yrke och säga farväl till konsten eller om han hellre som den engelske skalden Chatterton borde svälja portnyckeln, begå självmord. Med vanlig paradoxalitet hävdade Ibsen den senare ståndpunkten, och medan han i dess yttersta konsekvenser fullföljde detta tema, drev han de andra in på *prosaiska* ytterlighetslinjer, vilka som bekant också finnas representerade i Brand.

Mot en extrem radikalism tenderade också Ibsens uppfattning av de politiska problemen och av mänsklighetens utveckling. Hans tankar började allt livligare syssla med en stor framtidsvision, där enheten av hednisk livsglädje och kristen självförsakelse hägrade för honom som det nya guldåldersriket. Först måste dock den gamla världen gå under. Det var med vämjelse han betraktade hyckleriet i den europeiska politiken, vars väg betecknades av de grymmaste våldsdåd och som utan betänkande lät de heligaste löften och försäkringar trampas under fötterna. Redan nu synes han varit beredd att lägga torpedo under arken, och det var med en viss hemlig glädje han iakttog den stigande depravationen, som för honom tedde sig som självförstöringssymptom. Ett intressant vittnesbörd är framför allt dikten *Abraham Lincolns mord* 1865. Vad det dygdädla gamla Europa blev uppskakad och skrämt av det knallande mordskottet i väster, ironiserar Ibsen. Men kunde den europeiske säningsmannen, som gött historiens mark med Dybböls- och Sönderborgsdåd och polska ogärningar, av denna draksådd egentligen vänta någon annan skörd. Och därefter kommer Ibsens konklusion. Låt endast ruttenheten få växa, låt endast »systemet» få löpa linan ut och tiden få vända sig ut och in, så att den blir sin egen karikatyr, dess förr kommer hämnaden och håller dom »på tids-lögnens yderste dag».

Der råder en dæmon med evig magt.
 Prøv kun på at byde ham trods!
 I støv måtte domus aureas pragt,
 I grus måtte Neros kolos.

¹ *Svundne Tider* I, Kristiania 1896, s. 338 ff.

Men först måtte Romer-forbrydelsen nå
 över jorden fra pol til pol,
 tyrannen sin apotheose få,
 og kejsernes gyldne billeder stå
 som guder på Kapitol.

Så ramled det sammen; cirkus og slot,
 templer, kolonnens skov,
 buer, arkader, alt trampedes småt
 under böffelens skoede hov.
 Så byggedes nyt på det gamles grund,
 og luften var ren til en tid.
 Nu varsler det mod foryngelsens stund;
 nu stiger der pest fra den svampede bund,
 og vifter, snart hid snart did.

(S. V. IV, Kbhvn 1899, s. 362 f.).

Hela det upprullade historieperspektivet är detsamma som i Snoilskys Ibsen tillägnade dikt — t. o. m. den speciella symbolen Neros gyllene hus återfinner man ju — och i båda poemen vidgas slutligen det öppnade synfältet mot en skönare framtid, en föryngringens dag. Det är i ett konkret fall ett vittnesbörd om de båda diktarnas gemensamhet i idéer, låt vara att den ene givit dem ett mera laddat, den andre ett tamare och mera lyriskt uttryck. Icke blott om skandinavismen utan också om »tids-lögnens yderste dag» torde Ibsens och Snoilskys aftonsamtal i Rom ha handlat. Och då Snoilsky sålunda satts i tillfälle att få en skymt in i Brand-diktens laboratorium, har han därigenom erhållit den bästa möjliga vägledningen i studiet av det kommande diktverkets problem. Om relationen mellan dessa och tiden har Snoilsky varit väl initierad, och då han 1898 höll ett tal för Ibsen, föll det sig för honom naturligt att gripa tillbaka till den gemensamma ungdomsupplevelsen: »Vi andra som då voro unga blygdes väl över uppgivandet av de ideal, på vilka vi dittills levat, men funno oss åter till rätta i våra små verklighetsförhållanden, som de stora orden till en tid undanskymt! Ni fann eder icke till rätta, Henrik Ibsen!»¹ Det är tillika en sammanfattning av Ibsens stadigvarande betydelse för Snoilsky, ty just genom den norske diktarens föredöme skulle denne hindras från att slå sig till ro, drivas bort från konventionalismens halvhet. Man erinrar sig i detta sammanhang, att det är i Michel-

¹ Jfr BÖÖK, *Snoilsky och åttiotalet, Från åttiotalet*, s. 167 ff. Om IBSEN och krisen 1864 se H. KOHT, *Henrik Ibsen I—II*, Oslo 1928—29, och J. BING, *Henrik Ibsens Brand*, Kristiania 1919.

angelosymbolen Snoilskys diktning tidigast finner det stora uttrycket för handlingens helhetskrav; det var under Peterskyrkans Michelangelokupol, som Brands slutgiltiga form gick upp för Ibsen (Koht, a. a. I, s. 321 ff.), och då man läser Brands hymner till den ljungande kraftens Gud, kan man omöjligen undgå att tänka på Michelangelos framställning av den Evige och hans keruber.

Man frågar sig, om under Snoilskys *Italiatid* intet spår skönjes av en allvarlig reaktion mot konventionalismens linje. Man kan tvivla därpå, då man ser, huru skaldens Sorrentotid, då han äntligen funnit lyckans och poesiens genius, dock icke förlängdes mer än några dagar — låt oss säga högst fjorton — utöver vad det uppgjorda reseschemat, den vinkande karriären och onkel Manderströms direktiv en gång hade föreskrivit.¹ Och dock må man icke tro, att det varit alldeles utan strid, som Snoilsky uppgivit förstfödsloorätten till fantasiens rike; och kanske har det redan därvid — mycket kan tala för en sådan hypotes — varit Ibsens anatemer mot ackordens ande, som utgjort drivkraften i hans konflikt. »Sluge portnögler eller blive handelsbetjent» var den problemställning Ibsen framkastat i Tritonediskussionen, och det är icke osannolikt att också för Snoilsky det extremt poetiska alternativet ett ögonblick hägrat som en framtidslinje. Jag stöder mig därvid på ett brev från Julie Winther 29 april 1865, där hon som svar på ett av Snoilskys Sorrentobrev avråder alla förhastade steg:

Nu min Ven, lidt om det, at Du skulde kaste Tittel eller Navn bort for at skaffe Dig et Navn, det behöves ikke, arbeid Du kun tröstig, da glemmes Din Grevetittel, naer *Du nævnes*. Det er jo ikke af den lille Kreds Du hører til ved Födselen, at Dit Navn skal leve, det er paa Folkets Læber det skal leve, paa Nationen skal Dit Geni virke. Men giv Dig selv Tid og Ro, bliv længe fra Sverrig, hvor Forholdene trykke, Du har endnu ikke Mod til at gjøre Dig fri ligeoverfor den Kreds Du hører til, thi selv om Du ærgrer Dig over dem, lader Du Dig dog imponere af dem, saa Du taber Din Tro paa Dig selv og paa det Du hænger ved med Liv og Sjæl, ja kommer i Fristelse til at slippe Dit egentlige Liv.

Från Sorrento har Snoilsky alltså framkastat den överraskande tanken, att han för poesiens skull borde slänga sin grevetitel och

¹ Att SNOILSKYS Sorrentotid icke haft någon längre utsträckning, kan jag bestyrka genom en icke förut använd källa, H. WESTIN, *En resa till Italien år 1865*, Sthlm 1919, s. 179 ff., en ganska intressant relation av SNOILSKYS utflykter till Sorrento, Capri, Amalfi, Salerno och ända ned till Pæstum, företagna 7 april och följande dagar i sällskap med skandinaver.

slita banden med konventionernas värld för att endast vara diktaren Carl Snoilsky. Man bör givetvis icke överdriva uttalandets betydelse eller tänka sig det som annat än en hastig känslöstämning, vartill också en litet förarglig recension i en hemlandstidning medverkat; säkerligen har det dock varit i samma anda han handlat, då han föreslog la bella Sorrentina att följa med från Sorrento till Neapel (br. t. Wikblad 29 april 1865), den gång då den unga italienskan stack hål på fantasiens såpbubbla genom sin riktiga anmärkning, att han vore »un gran' signore» och hon endast »una povera ragazza».

* * *

Avslutningsvis må några ord nämnas också om Snoilskys politiska sonetter. Skaldens *spanska* sonettserie, som till stor del utarbetades först under hans följande Paristid, visar honom från en ny sida: som dyrkare av traditionella stämningvärden. Han hade lämnat lyckan och friheten och var på väg in under oket; tidernas yngste son är ej längre hans signatur, han känner sig som en gengångare, som den moriske Boabdils like. Av politisk radikalism finnes i denna diktning ytterst litet. Jag nämner *Italien och Spanien* och *Folkfest på Prado*, den förra skriven redan före spanska resan; i båda sonetterna skönjer man tydligt sambandet med den tid, då drottning Isabella var allra kristligaste majestät av Spanien och för sin klerikala iver, som var förenad med ett mycket litet dygdigt leverne, av påven erhöll den gyllene tros- och dygderosen. Poemet *Folkfest på Prado* har, efter vad jag funnit, sin upprinnelse i ett hastigt möte med suveränen själv. Härom berättas av skriftställaren Fredrik Sander, som var Snoilsky följaktig under hela spanska resan¹ och i en korrespondensartikel givit en glimt av deras Madridvistelse: »En dag sågo vi . . . Spaniens drottning, en dam med ett hull, svarande emot civillistan. Då hon åker ut, eskorteras hon vanligen af en half sqvadron dragoner». Ögonblickets impression speglas i Snoilskys bittert-ironiska sonett. Detta hade alltså blivit slutet av Spaniens revolt mot Napoleons tyranni, hela resul-

¹ Detta i motsats till uppgifterna hos WARBURG (a. a. s. 168), som låter de båda resenärerna ha varandras sällskap endast mellan Malaga och Madrid; i själva verket hade de råkats redan i Livorno. Den åsyftade korrespondensartikeln, som jag funnit i *Aftonbladet* 18 juli 1865 och som föregåtts av ett tidigare resebrev 17 juli, ger f. ö. det bästa tänkbara material för en teckning av bakgrunden till SNOILSKYS spanska sonetter i sin helhet.

tatet av dess stolta frihetskamp. Ferdinand VII och Isabella hade kommit på tronen, men vem hade frågat efter folkets frihetsvilja; då drottningen, »en dam med öfvermogna behag», åker ut att hälsa sina trogna, åtföljes hon av en eskort, som har — »skarpladdade gevär». En replik på denna sonett är *Var det väl värdt* —?, skriven 1873 »under hr Pi y Margalls diktatur».

Snoilskys inträdande som tjänsteman vid legationen i Paris sammanföll just med tiden för den avgörande maktförskjutningen i den europeiska balansen och den nya Bismarcksstatens frammarsch. »I det *yttre* var dock kejsarhofvets glans oförminskad; . . . det är ett värdefullt minne att hafva fått på närmare håll betrakta det lysande skådespel, som Frankrikes officiella värld då erbjöd», säger han senare i ett brev till Schöldström.¹ För den unge skaldendiplomaten var det givetvis en fullkomlig överraskning, att den politiska utvecklingen skulle anta en så nedslående riktning. Liksom Napoleon, den store sfinxen själv, har också Snoilsky fröjdat sig åt den tysk-österrikiska inbördesfejden; i brev till vännen Svedbom skriver han sålunda 23 juni 1866: »Jag avundas dig att få resa genom Tyskland för att njuta av det vackra skådespelet, som dessa bovar och pultroner nu sinsemellan uppföra till världens förlustelse! Jag vet blott en enda syn, som skulle förefalla mig mera uppbygglig, det vore att se de röd-vit-gröna standarerna överskrida Po bland krutrök och segerhymner». Denna syn kom Snoilsky verkligen att få bevittna, men det skulle för honom bli en klen tröst för vad tiden medförde av nederlag och nesa för det älskade Frankrike.

Snoilskys återuppvaknande diktarhåg efter improduktivitetsens tid inföll under det ominösa året 1871. Mot slutet av detta år utkom nämligen hans nya samling *Sonetter*. Som man kan vänta, innehåller den en hel serie tidsinspirerade stycken, gripna eller undertryckt klagande utbrott inför händelserna under fransk-tyska kriget,² som kostat honom »hälsa . . . nattro, aptit, humör» och hans »sista tårar af sorg och saknad», efter vad han sommaren 1870 skrivit till K. F. Werner (Warburg, a. a. s. 213). I hela samlingen finnes

¹ WARBURG, a. a. s. 174. — Från Paristiden 1865—66 härrör som bekant dikten *La Parisienne*, som i första diktsamlingen placerades omedelbart efter *Kreolskan* och genom sin slutvändning framstår som en opposition mot dennas ensidiga skönhetskult (jfr ovan s. 145 f.); däremot vittnar det om en förvånande »frem-synthed», då JONAS LIE i brev till SNOILSKY redan 4 jan. 1877 säger: »der bränder noget . . . noget Farligt i den».

² Till SNOILSKYS politiska tidsinlägg höra också ett par sonetter, som i anslutning till riksdagssituationen 1870—71 vädja till samling i försvarsfrågan.

endast *ett* vittnesbörd om att han sökt ta det hela överlägset, sonetten *Théâtre français* från 1870, som slutar med en kanske något tillkämpad revanschförhoppning. För övrigt bildar varje stycke en ny bekännelse om hur han fyllts av fruktan och bävan inför det blodiga skådespelet. Betecknande är en sonett som *Nemesis*, där skalden hör kvidandet av de ofödda släkten, som den rusige seg-raren antvadar åt hämnens svärd. En profetia om världskriget och ett varsel om kommande världskatastrofer, men hur olika mot stämningen i Ibsenvisionen om »tids-lögnens yderste dag»! Vad Snoilsky i sina sonetter predikar är icke »menneskeandens revol-tering» utan frid och försoning; man skulle kunna kalla tanke-gången för 1870-talets Locarnopolitik. Med en nyförvärvad och värmande mänsklig övertygelse framlägger han nu sitt program, att »rätt och frihet rå på järn och blod». I *Fredens Johanna d'Arc* låter han det franska nationalhelgonet, la bonne Lorraine, bli sym-bolen för vardagens kamp och möda, för fredens återuppbyggnads-arbete. I den vackert fridfulla och dock orospräglade *Afton i Deutz*, där franska krigsskulden seglar upp som ett hotfullt moln på en skylös himmel, samlar han den splittrade stämningen i en skål för glömskan och för folkens fred. I *Soldathustrun* tecknas enkelt och flärdlöst de hemmavarandes oro, varvid det märkliga är, att skalden låtit bekymren inkarneras i en *tysk* soldathustru. Av inlednings-sonettens kyliga noli me tangere finnes i dessa stycken icke ett spår. Endast i ett par mindre betydande har skalden bevarat en spillra därav. I *Fältlasarettet* ger han sålunda en situationsbild från Versailles' museum, ombildat till lasarett, en kontrastteckning av tvenne krigsoffer, varav den förfinade Parisdandyn verkar ungefär som ett nervöst fullblod, medan den grovhyvlade bajraren uteslutande framstår som en klumpig dragare. Och i *Herwegh* anslår skalden den sarkastiska ton, som han alltid tar till, då det blir fråga om kejsare, påve och Bismarck.

Att Snoilsky med sitt hjärtas heligaste känslor skulle omfatta Frankrikes sak gent emot barbarerna på högra Rhenstranden, var givetvis en nödvändig följd av hela hans orientering och stod f. ö. i full samklang med nationens stämning. »*France* var föremålet för min tidigaste ungdoms lidelsefulla kärlek. I dess olycka, dess förnedring har jag älskat det ännu tusen gånger högre. Hjärtat är nu ett dumt ting, som icke låter resonnera med sig», skriver han 1889 till Topelius (Castrén, a. st. s. 613). Det är en direkt

prosaomskrivning av sonetten *Till den högförståndige*, daterad 30 jan. 1871. Skriven två dagar efter vapenstilleståndet biktar den samma skälvande smärta i hjärterötterna som den tidigare Requiescat. Det är inga tomma ord i denna bekännelse om skaldens kvardröjande bland svärtade ruiner för att gråta ut vid stympad pelarstam, det finns inga konstgjorda blommor i denna dödskrans till franska ärans grav. Den politiska pessimism, som nu talar ur Snoilskys lyrik, har blott trängt djupare ned än i den tidigare polska och danska, den har blivit en komponent i hela hans närvarande nervösa själsspänning. Man skönjer det i en sonett som *Världsskymning*, daterad 28 maj 1871. Skriven fem dagar efter Tuileriernas brand är den en skräcksyn av Västerlandets undergång, en vision av hur vildarnas skuggor röra sig i det tätande mörkret och den tusenhövdade Caliban lik dunster stiger upp ur katakomberna. Placerad sist i samlingen står den som epilogen till ungdomsliberalismens och Inledningssångens hoppfullhet,¹ och man kan på dessa dikters olika stämning liksom avläsa tidsatmosfärens förändring. *Världsskymning* är Snoilskys hälsning till de nya maktstridernas decennium, till det tidevarv, då vetenskapen uppfann nya bomber, och det förefaller mig, som om man icke riktigt förstode den ruvande oron i hans senare sociala diktning, om man icke toge hänsyn till hans skakande upplevelse av kommunardupprorets händelser år 1871.

Snoilsky har vid denna tid blivit ordentligt botad för ungdomens revolutionssvärmeri. Han, som i sin Polendiktning kanske icke varit alldeles oberörd av Bakunins förkunnelse, hade 1869 upplevat den stora sammanslagningen av Bakunin-internationalen och Marx-internationalen, något som satte hela Europa i skräck, och har 1871 säkerligen dragit vissa konklusioner om sambandet mellan Bakunins läror och upproret. Sina intryck inför händelserna har han givit icke endast i *Världsskymning* utan också i den utförliga fyrledade sonetten *La Pétroleuse*. Det är en indignationsfylld skildring, vars kvinnliga huvudperson minst av allt är någon idealiserad revolutionshjältinna som i Julibruden utan i stället en demonisk mordbrännerska, en av kommunens halvt legendariska petrolöser. Det är f. ö. tydligt, att Snoilsky i denna skildring av den parisiska demimonden och hennes samhällsupplösande inflytande ganska nära

¹ Nämnas kan också sonetten *Frihetsträdet*: »Om broderskap och ljus tog drömmen slut».

ansluter till den litteraturgenren, som företrädes av Augiers *Le mariage d'Olympe* med hjältinnans »A bas la famille! A bas le mariage!» samt flera av Dumas fils' senare dramer. Av diktens innehåll kan jag i denna hastiga exposé endast dröja vid en enda avdelning, den avskräckande skildringen av ett rusigt gästabud i en av Tuileriernas praktsalar, där la Pétroleuse och den blodige Raoul Rigault i skön förening gå i spetsen för den hädande och hånande skaran. Jag påpekar denna passus, därför att den väckte Georg Brandes' särskilda förtrytelse, då han i *Det nittende Aarhundrede* 1875 skrev sin artikel om Snoilsky. I denna framföres icke endast en påminnelse till tidernas yngste son att tänka på sina politiska förpliktelser utan också en hänvisning till Swinburnes sköna sangviniska ode vid republikens proklamerande i Frankrike, den då mycket bekanta samlingen *Songs before sunrise*. Det är betecknande för Brandes' inverkan på Snoilsky under 70-talet, att denne, som jag funnit, vid omtryckningen av *La Pétroleuse* i tredje upplagan av *Dikter* 1878 utan vidare strök de av den danske kritikern skarpast klandrade partierna, sonettens tvenne mellanled.

Snoilsky befann sig under 70-talet på väg mot en ny omorientering. Riktningen markeras av en dikt som sonetten *Svenskhet*, där skalden vänder sig bort från patriotismen som ett fantastiskt frihetsideal och i stället hyllar »den gamla svenskhet, som finns kvar hos Jerker». En ny symbol har efterträtt ungdomsförhoppningarnas fritt blickande genius; genom fransk-tyska krigets kullstörtande av mera utsvävande ideal har det ursprungliga, närliggande och enkla växt fram som ett helt nytt värde för honom. De folkliga tendenser och krav, som mera vagt hade rört sig redan i signaturkretsen, vakna nu till nytt liv; jag påpekar, huru som Liten Karinmotivet i Orchidédikten *Den gamles hemlighet* 1862 återupptas i *Kung Erik* 1870 och i *Liten Karin* i *Nya dikterna*. Runebergsinflytandet från signaturtiden blir nu först en levande och energiskt medveten kraft i hans diktning. Den okomplicerade och reala känsla för »skog och berg och dal», som han i *Svenskhet* förkunnar som fosterlandskärlekens innehåll, låter sig väl mest osökt jämföra med Runebergs hyllning av det fattiga nordanlandets moar, fjäll och skär. Snoilskys historiediktning formar sig till en Runebergsapoteos av »det folk, som våra bördor bar långt före våra dar». I den storslagna dikten *Vågbrytaren* 1874

skönjer man tydligt den demokratiska orientering, som betonar folkets lidanden och folkets insats, de gångna generationernas kamp framställd som en lyftande och regenererande kraft mitt i nutidslivet. Därifrån är steget icke långt till *Carolus Linnæus* 1878 och till *Slottsherrn* i Nya dikter med deras betonande av den trägna fredliga kulturens värv, som inom Sveriges gräns erövrar Finland åter, av fattigfolket som samlar sig till trohet och storhet i det lilla. Dannemorajärnet, som i ungdomsdikten *Silkessnöret* varit symbolen för stolta verk »från bragders dar», har nu smitts om till plogbill, blivit symbolen »för sjelfbestånd och bröd».

Med den allmännare uppläggning, som den politiska synpunkten nu en gång erhållit i denna studie, må några ord yttras också om Snoilskys inre utveckling under 70-talet. I själva verket rörde sig också i skaldens djupa förnimmelse av olust och tvång tendenser till ny social syn; jag nämner ett par sentimentalt sociala vardags-skildringar, sådana som *Fången slöjdar leksaker* och *Vinterbild* från 1876, där man har ett intryck av att det är skaldens missmod, som framkallat hans känsla av samhörighet med de små och betryckta. I ett par andra dikter från 70-talets mitt har han givit gripande symboler för sin vanmaktsstämning. I *Trädet på torget* är det skaldens egen oroliga och övergivna själ, som tecknats i det trånande stackars trädet, vilket »med fläckad fågring, främling och allena» står och skälver på det regelrätta torget och av blygsel skyler sig i sina lockar som Magdalena. En bild av sitt eget liv med dess ebb och flod har han enligt min mening också givit i *Stormflod*, daterat Scheveningen sommaren 1875. Liksom den skummande Nordsjöböljan hade också Snoilsky haft sin tid av jublande stormgång, sjungit vilda toner, »trotsets höga visa om de bräckta bojor, brutna band». Men den starka strömmen hade sinat ut, och genast var dvärgalisten framme med sina förrådiska snaror; nu är han bunden och fångad, på alla sidor inringad av vall och dammar, hänvisad att sjunga vanmakts kvidande harmsna melodi och att slutligen dö under den gamla visan om bräckta bojor och brutna band. Det var kort efter att denna dikt fästes på papperet, som Snoilsky under ett samtal med Brandes blev så överväldigad av sin ofrihetskänsla, att tårarna började strömma utför hans kinder. Under år av intensiv själsspänning hade Snoilsky känt, »hur den lossnade på alla håll och kanter, den mask av köld och materialitet, varmed jag så omsorgsfullt fernissat över mina verkliga drag», för att anföra hans brev till Klemming

efter brytningen 1879. Om han i sin tidigare diktning huvudsakligen givit uttryck åt den aristokratiska artistnatur, som var en väsentlig sida av hans personlighet, skulle han däremot under den följande tiden ge utlopp åt det lättrörda och oroliga pliktmedvetande, som var en lika ursprunglig faktor i hans själsliga konstitution.
